

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

SYNTAKTICKÉ ROZBORY V PRAXI

Jindřiška Svobodová

Olomouc 2012

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Oponenti: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.
Mgr. Josef Linek, Ph.D.

Učební materiál je určen především posluchačům bakalářského bloku studijního oboru Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích.

Výklad a následná praktická cvičení jsou zaměřeny především na gramatickou stavbu věty a uživatelům by měly sloužit jako praktická pomůcka sumarizující základní poznatky z oblasti syntaktické analýzy věty a nadvětných struktur.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat oběma recenzentům, doc. PhDr. K. Komárkovi, Ph.D. a Mgr. J. Línkovi, Ph.D. za cenné připomínky a rady i za laskavé posouzení předkládaného studijního materiálu.

1. vydání

© Jindřiška Svobodová, 2012

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2012

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

ISBN 978-80-244-3046-1

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Obsah

1	Syntax	4
1.1	Syntaktické koncepce	4
1.2	Základní syntaktická jednotka	5
2	Syntaktické vztahy	13
2.1	Dominance	13
2.2	Zmnožení	15
3	Pozice ve větném vzorci	23
3.1	Pozice ve větném vzorci a tzv. větné členy	23
3.2	Určování tzv. větných členů	26
4	Tzv. větné členy	28
4.1	Podmět (subjekt)	28
4.2	Přísudek (predikát)	32
4.3	Předmět (objekt)	38
4.4	Přísluvečné určení (adverbiale)	43
4.5	Přívlastek (atribut)	51
4.6	Doplňek (atribut verbální)	54
5	Souvětí	58
5.1	Útvary na přechodu mezi větou jednoduchou a souvětím	60
	Literatura	60

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

1 Syntax

1.1 Syntaktické koncepce

Syntax je nauka o větné skladbě, zabývá se **větou** jako základní jazykovou jednotkou. O syntaxi je na místě začít uvažovat všude tam, kde lexikální jednotky vstupují do určitého sémantického vztahu. V centru zájmu syntaktické analýzy pak stojí zejména takové konstrukce, které jsou vytvářeny podle obecně platných, jazykovým společenstvím přijatých organizačních principů a pravidel; to znamená, že jde o standardní, obsahově i formálně správné struktury.

Při popisu větné struktury se pak obvykle vychází z jednoho ze dvou dnes nejvlivnějších modelů, a to:

- a) dependenční (závislostní) koncepce,
- b) konstituentové (složkové) koncepce.

Dependenční model je vybudován na základě syntaktické závislosti větných členů na členech řídících. V každé větě jsme schopni najít centrální prvek, který je pouze řídící (není závislý na žádném jiném členu), tímto prvkem je obvykle sloveso ve tvaru určitém, a ostatní členy, které jsou na něm závislé; současně ovšem mohou fungovat jako řídící ve vztahu k dalším členům hierarchicky uspořádané větné struktury. Na principech této teorie staví i naše koncepce.

Konstituentní model je znám z různých variant generativní gramatiky, věta se při analýze dělí na dvě základní složky neboli fráze, a to podmětovou (nominální – NP) a přísudkovou (verbální – VP). Každá složka se skládá z dalších bezprostředních složek, při jejich odhalování můžeme postupovat až k jednotlivým slovům nebo morfémům. Vznik tohoto modelu je spojován se jménem N. Chomského a je pro něj příznačná snaha o explicitní a formální popis jazyka. Vývoj této teorie je poměrně bouřlivý a celá koncepce má za sebou několik relativně odlišných stádií, v posledních letech je pro ni určující teorie minimalismu.

Tato příručka je budována na principech dependenční valenční koncepce a při analýze věty/souvětí budeme vždy postupovat tak, aby grafický záznam vedl k postižení: a) hierarchického uspořádání větné nebo souvětí struktury; b) jejího lineárního průběhu.

➤ Souvětí k rozboru

- 1) Nejprve bychom si měli rozmyslet co od domácího kina očekáváme protože s tím souvisí hned další otázka kam v domě kino umístíme a ačkoli je tato otázka pro leckoho překvapivá neměli bychom si nechat omezovat obzory a přijmout u nás zavedenou zvyklost že televize se musí za všech okolností nacházet v obývacím pokoji.
- 2) Pokud máme v domě dostatek prostoru a sledování filmů a poslech hudby jsou naším koníčkem můžeme uvažovat o vyhrazení samostatné místnosti pro domácí kino tím si totiž vytvoříme podmínky pro zážitky srovnatelné nebo dokonce lepší než v běžných komerčních kinech

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

období projektování domu je tedy ideální dobou pro návrh takovéto místnosti kterou je lépe vždy situovat do společenské části domu.

(Podle časopisu Dům a zahrada, upraveno)

- Doplňte v obou souvětích chybějící interpunkci.
- Graficky naznačte strukturu obou souvětí a určete druh vedlejších vět.
- Proveďte větněčlenskou analýzu jednotlivých vět obou souvětí a její výsledky graficky zaznačte.

1.2 Základní syntaktická jednotka

Za základní jednotku syntaktické roviny tedy považujeme větu. V odborných popisech jazyka se pak ještě terminologicky rozlišuje mezi pojmy **věta** a **výpověď**. V kontextu naší lingvistiky není podobné rozlišování ničím novým, s požadavkem na odlišení věty a výpovědi přišli už v roce 1958 F. Daneš a M. Dokulil. Spor o opodstatnění podobné distinkce propukl na stránkách časopisu *Slovo a slovesnost* mezi K. Horálkem (1976, 1977), který vystupoval jako nekompromisní odpůrce, a K. Hausenblasem (1977), jeho obhájcem.

1.2.1 Věta je pak charakterizována jako abstraktně míněná, v situaci nezakotvená jazyková jednotka s verbem finitem, v tomto terminologickém významu jde vlastně o strukturu, konstrukt jazykové teorie. Jeho strukturním zápisem je gramatický větný vzorec (GVV) obsahující nejenom přísudek, ale i další konstitutivní členy, tedy takové členy, které nesou syntakticky distinktivní vlastnosti vzhledem ke vzorcům jiným. „Jde o strukturu minimální a zároveň úplnou, to znamená, že obsahuje všechny (a jen ty) elementy nezbytné k tomu, aby – po jejich obsazení lexikálními jednotkami – vznikla gramaticky správná výpověď“ (Daneš – Hlavsa 1987: 41). Těmito elementy jsou míněny právě funkční pozice vzorce. Aby vznikla gramaticky správná věta, nestačí např. v případě užití finitních tvarů slovesa *navštívit* vyjádřit pouze jeho podmět, ale musí být obsazena i pozice objektu. Při zápisu GVV udáváme slovnědruhové a flektivní údaje těch pozic, které daný vzorec po formální stránce odlišují od vzorců jiných. Tyto gramatické kategorie jsou pak označovány jako kategorie **syntakticky vázané**. Strukturní zápis věty *Hanka navštívila babičku* má podobu: Snom – VF – Sacc.

Cvičení č. 1

Poslanec Babák se udobřil s mužem, který mu v baru vyrazil zuby

Poslanec VV Michal Babák se ve středu po poledni vyjádřil k incidentu, při němž po potyčce v jednom z pražských barů přišel o dva zuby. Podle tiskového prohlášení, které strana poskytla, se oba aktéři úterní bitky setkali a celý incident si ujasnili. Záležitost tím považují za uzavřenou. (Podle serveru Novinky.cz, upraveno)

- Vypište predikáty užitě v textu 1. cvičení.
- Které pozice vytvořené těmito predikáty jsou konstitutivní a které jsou nekonstitutivní?
- Napište GVV vět textu 1. cvičení.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Cvičení č. 2

Podle následujících GVV vytvořte věty:

- a) Snom – VF – Sdat – že SENT
- b) VF
- c) Snom – VF – Sacc – za Aacc
- d) Snom – VF – ADV

Gramatický větný vzorec má svůj protějšek v sémantickém větném vzorci (SVV). Podobně jako v GVV hraje i v SVV ústřední roli sloveso v určitém tvaru (actio), tentokrát ale omezuje výběr výrazů dosazovaných do konstitutivních pozic podle požadovaných sémantických funkcí/rolí. Mezi nejobvyklejší substanční aktanty patří: AGENS (personální původce děje: *Na mail mi odpověděl Karel.*), KAUZÁTOR (nepersonální původce děje: *Tu záclonu odhrnul vítr.*), EXPIRIENT (proživatel: *Vadí mi jen tvá nespolehlivost.*), RECIPIENT (příjemce něčeho: *Dala mi to k Vánocům.*), PATIENS (objekt zasažený dějem: *Babičku půjdeme navštívit až v sobotu.*), INSTRUMENT (užitý nástroj: *Chleba vždycky krájí nejostřejším nožem.*), LOKUS (místo, kde se děj realizuje: *Ještě pořád bydlí u rodičů.*), DIREKTIV (kam děj směřuje: *Už přišel do práce.*), ORIGATIV (odkud děj vychází: *Vzal jsem si to z lednice.*) TEMPUS (časové body a úseky: *Stalo se to o Velikonočních.*), mezi situační aktanty pak patří: INFORMACE (*Zjišťoval chybějící informace.*), INSTRUKCE (*Všem doporučili, aby se převlékli.*), PODNĚT (*Mrzí mě, že neumíš mlčet.*), ÚČEL (*Přišel jsem, abych vás pozdravil.*). (Bližší přehled viz Grepl – Karlík 1998: 38–41.)

Cvičení č. 3

Bodnutí vosy přivodilo smrt důchodci, nebezpečné jsou i včely

Vosí žihadlo opět zabíjelo. V úterý na Žižkově vosí žihadlo způsobilo 82letému muži silnou alergickou reakci. Muž ještě před příjezdem sanitky zemřel.

„Útoky bodavého hmyzu se v metropoli citelně zvýšily, v minulém týdnu vyjížděli záchranáři k následným alergickým reakcím dvakrát až třikrát denně,“ potvrdila tisková mluvčí pražských záchranářů Ernestová.

(Podle serveru Novinky.cz, upraveno, zkráceno)

- a) Rozhodněte, které pozice vytvořené predikáty v textu 3. cvičení jsou konstitutivní.
- b) Jaké sémantické role plní aktanty, které tyto pozice obsazují?
- c) Napište SVV vět textu 3. cvičení.

Cvičení č. 4

Podle následujících SVV vytvořte věty:

- a) Agens – Actio – Beneficient – Patiens
- b) Kauzátor – Actio – Patiens
- c) Agens – Actio – Patiens – Directiv
- d) Agens – Actio – Patiens – Instrument

Ačkoli v jazyce existuje omezený počet vzorců, počet jejich derivací je teoreticky neomezený. Do vět vstupují i rozvíjející větné členy, některé konstitutivní pozice mohou být substituovány

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

(např. vedlejší větou). Základové struktury navíc mohou být paradigmaticky variovány užitím tvarů pasiva, kondicionálu, imperativu apod. (mluvíme o kategoriích nezávisle proměnných).

1.2.1.1 Syntaktické nedostatky

Při realizaci větných konstrukcí v komunikační interakci dochází ke vzniku syntaktických nedostatků a chyb. Obvykle vznikají v nepřipravených mluvených projevech jako důsledek nedostatku výpovědní perspektivy a improvizace. V psaném jazyce je jejich výskyt sporadičtější a většinou k nim dochází z nevědomosti nebo z nižší stylistické a jazykové úrovně pisatele. K nejtypičtějším syntaktickým chybám patří:

- a) Kontaminace, která může být jedním z projevů vývoje v syntaxi. Pravovalenční pozice slovesa mají být obsazeny výrazem v odpovídajícím pádu – sloveso vytváří určitou vazbu. Může ovšem nastat situace, kdy slovesa s podobnou sémantikou mají různou vazbu a mluvčí pak oba tvary nevhodně zamění: *vnímat něco – všímat něco*.
- b) Zeugma, které vzniká u různovazebných sloves, která se v textu ocitnou vedle sebe. Ačkoli by u každého z těchto sloves mělo být ve výpovědi jeho pravovalenční doplnění, mluvčí vyjádří pouze jedno: *nastupovat a vystupovat z vozu; vcházet a vycházet z hlediště* apod.
- c) Anakolut, který je nemotivovaným vyšínutím z vazby, dochází k němu v případech, kdy mluvčí nemá jasnou perspektivu celkové stavby výpovědi. Ve výpovědi dochází k nevhodné změně slovesné osoby a čísla: *Děti hned ráno, jak přišly do školy, byla jim zima*.

❖ Souhrnné cvičení č. 1

- 1) Pokud se chcete pustit do výsevu balkónových rostlin je ideální čas na květiny s dlouhou vegetační dobou jako muškáty petúnie nebo gazánie které vyséváme do speciálního předem připraveného substrátu je také důležité vyvarovat se nejčastějším chybám které doprovází většinu prvních pokusů amatérských zahradníků a to špatné hloubce výsevu a tak v našem případě budeme drobné semínko květin vysévat na povrch a pouze ho zasypeme zeminou a přestože semena klíčí asi až po týdnů či deseti dnech nezapomínáme že je musíme pravidelně a stejnoměrně vlašit po celou dobu kultivace.
- 2) Neměli bychom zapomenout na to že je nejvhodnější chvíle na odstranění všech listů a plodů které ještě visí na ovocných a okrasných stromech protože právě v nich obvykle přezimují zimní škůdci jako kukly bělásky ovocného či housenky bekyně zlatořitné jejichž hnízda jsou velmi nápadná protože se skládají z několika listů spojených vlákny a nejčastěji se vyskytují na konci mladých letorostů a protože se k nim postřík velmi špatně dostává musíme přihlížet na mechanický sběr jako na nejspolehlivější opatření.
(podle časopisu Dům a zahrada, upraveno)
 - a) V krátkých textech souhrnného cvičení doplňte chybějící interpunkci.
 - b) V těchto textech najděte syntaktické chyby. Čím jsou způsobeny?
 - c) Texty 1 a 2 představují jedno souvětí. Naznačte graficky jejich strukturu a určete druh vedlejších vět.
 - d) Napište GVV a SVV podtržených struktur.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

✓ Korekturní cvičení

Vážení občané.

V době od 5.9.2011 do 12.1.2012 proběhne II. etapa rekonstrukce komunikace v úseku Dolany od hospody po most na Bělkovice, točny u hasičské zbrojnice a část úseku odbočky ke hřbitovu. Pro Vaši informaci uvádím časový a věcný průběh výstavby, která se dotkne přístupu k Vaší nemovitosti.

Rekonstrukce bude znamenat omezení, nebo znepřístupnění příjezdu motorovými vozidly pro domy od Jednoty po odbočku na hřbitov. Pro nemovitosti od hospody po odbočku do Bělkovic na druhé straně potoka bude nutné respektovat zákaz stání vozidel. Zároveň žádám o projevování trpělivosti s projíždějící autobusovou dopravou a místních obyvatel. K tomu zajistí obec zvýšení kontrolní činnosti policie.

(Naše ves, 3/2011, zkráceno)

- a) Opravte v textu cvičení chyby v interpunkci.
- b) Zamyslete se nad užitými syntaktickými konstrukcemi a navrhněte možné úpravy.

1.2.2 Výpověď pak chápeme jako větu, která už je zakotvena v konkrétní situaci, je součástí sociální interakce a podavatel jejím pronesením obvykle sleduje nějaké cíle. Výpověď je tedy realizací věty v konkrétní situaci. Právě proto, že ve výpovědi existuje velmi silný vztah ke komunikační situaci, nemusí se větný vzorec realizovat naprosto pravidelně, běžné jsou jeho nejrůznější modifikace, výpověď se nezřídka realizuje i bez verba finita.¹ Ve výpovědi probíhá současně akt reference, predikace a ilokuce.

Pojmem **reference** rozumíme užití nominálních výrazů k tomu, abychom jimi pojmenovali objekty mimojazykové reality. Komunikace je vždy součástí sociální interakce, její účastníci se podílejí na společné činnosti a mluvčí má potřebu adresátovi identifikovat objekty skutečnosti, o kterých mluví. Mluvčí tedy v situačně zakotvených výpovědích **referuje** k objektům řeči. Akt reference se proto může realizovat právě až v konkrétních výpovědích, a aby reference proběhla úspěšně, musí adresát získat z výpovědi mluvčího dostatek informací pro identifikaci objektu, úspěšnost je vždy závislá na konkrétní situaci. K přesnému určení objektu mohou sloužit **vlastní jména**. Jelikož užitím vlastních jmen objekt obvykle nemůžeme charakterizovat, je třeba, aby adresát takto pojmenovaný objekt znal. Pokud je pojmenovaný objekt v okamžiku komunikace přítomen, je při jeho identifikaci časté užití **demonstrativních zájmen** nebo zájmen osobních v demonstrativní funkci, často ještě doprovázených gestem. V případech, kdy při objekt není komunikaci bezprostředně přítomen a ani pro něj nelze užít vlastní jméno, užije mluvčí popisný výraz. Konkrétně užití výrazy se při tom často kombinují, aby adresát dokázal požadovaný objekt jednoznačně identifikovat: *Máš to ve skříni; Kabát máš ve skříni; Ten tvůj nový kožený kabát přeci visí ve skříni*. Vedle nominálních výrazů pak referenční funkci mohou

¹ Karel Hausenblas ve výše zmiňované stati uvádí: „[...] je záhodno rozlišovat jevy dvojího řádu, na jedné straně gramatické konstrukce statické, které vystupují v jednotkách textových, na druhé straně jednotky textové, které jsou naplňovány obsahem lexikálně-gramatickým, aktuálně členěny, vybaveny ještě dalšími rysy. Elementární jednotku textu, která i jednotlivě může tvořit text (komunikát), jsme nazvali výpovědí, tu pak ze syntaktických konstrukcí, která je pro fungování ve výpovědi vybavena specifickým gramatickým prostředkem predikačním, jako věta“ (Hausenblas, K. 1977: 47).

plnit i restriktivní přívlastkové věty: *Dneska je venku opravdu zima. Proč si radši nevezmeš ten kabát, co jsi dostal vloni k narozeninám?*

Cvičení č. 5

Aligátor ukousl nohu devadesátileté ženě

Devadesátileté Američance Margaret Webbové museli po útoku aligátora amputovat levou nohu pod kolenem, uvedl web Naplesnews.com. Žena je v kómatu a zůstává v kritickém stavu. Ženu zachránil její známý, který na aligátora vystřelil.

Aligátor napadl ženu ve středu odpoledne ve městě Copeland vzdáleném asi 80 kilometrů od Miami, když se procházela po okraji svého dvorku, kde je kanál, plaz ji napadl, aniž by ho nějak vyprovokovala, podle některých zpráv se ale žena snažila aligátora zahnat, neboť se bála o své kočky.

Slečnu Webbovou zachránil její známý Dwain Daniels III., který náhodou jel kolem. Když aligátor uvolnil stisk, vytáhl ženu z kanálu. Plaz se ale nemínil vzdát, třikrát přešel přes hranu čtyřmetrového kanálu, tak Daniels ze svého nákladního auta vytáhl pušku ráže 0.22 palce a střelil ho mezi oči. Ten pak zmizel.

„Vím, kam jsem ho střelil, a jestli pronikla kulka dovnitř, jak by měla, tak je mrtvý,“ uvedl třicetiletý střelec.

Aligátora se nepodařilo najít, uvedla mluvčí floridského Úřadu pro ochranu ryb a divoké přírody Gabriella Ferrarová: „Je nepravděpodobné, že najdeme nebo že zachráníme tohoto aligátora. Je tu silný proud, který ho mohl odnést živého, zraněného nebo mrtvého celé míle daleko.“ Proud byl silný, protože se upouštěla přehrada.

(Podle serveru Novinky.cz, upraveno, zkráceno)

- Jakými prostředky je v textu 5. cvičení zajištěna reference?
- Proběhl podle vašeho názoru referenční akt ve všech případech uspokojivě?
- Podtržená část textu představuje jedno souvětí. Naznačte graficky jeho strukturu a určete druh vedlejších vět.

Predikace se realizuje tehdy, pokud mluvčí užije ve funkci přísudku takový výraz, který svým pojmovým významem mluvčímu umožní přisoudit objektu reality, k němuž se referuje výrazem podmětovým, nějaký příznak, tedy vlastnost, stav, změnu stavu nebo nějakou činnost. Mluvčímu tentokrát nejde o to, aby objekty reality identifikoval, ale aby o nich něco řekl.²

Cvičení č. 6

Zdravíčko Pete,

vloni v únoru jsme si dali Vanuatu na týden. Letěli jsme tam ze Sydney a letenka nás stala \$530 každého, ale z Nového Zélandu to bude asi levnější. Jinak pobyt příliš drahý není, zaplatili

² Kopečný v ZČS predikaci popisuje jako jev, při kterém: „[...] výslovné a záměrné přisuzování znaku jistému pojmu jako podmětu je záměrné [...] vztahování tohoto znaku na podmět (formálně třeba nevyjádřený): nevzniká jím jeden pojem [...] vzniká soud“ (Kopečný 1958: 150). Podle Šmilauera je predikace definována jako větotvorný vztah, v němž jsou dva členy. Jedním (přísudkem) se přisuzuje druhému (podmětu) nějaký znak. Tak vzniká predikační dvojice, podmět a přísudek, oba členy jsou rovnocenné a shoda v predikaci není známkou závislosti, ale sounáležitosti (viz Šmilauer 1966: 52).

jsme jen letenku a na místě jsme si našli guesthouse (v lonely planet) na jednu noc 4000Vatu (\$1aud=90vatu). Ráno jsme jeli busem (normální tranzit, dej si bacha na taxi, jsou úplně stejné, ale 10× dražší) za 300Vatu na letiště, tam jsme si koupili letenku na Epi Island do Valesdiru cca 16000Vatu (za osobu) jednosměrná, zpátky jsme chtěli plout lodí, ale nebyla možnost, pak bychom platili půlku, takže zpáteční letenka z Lamén Bay taky kolem 16000Vatu. Noc v Lamén Bay 5000Vatu+ parádní večeře a snídaně po pěti dnech na grepech a banánech, jedna strana ostrova je průjezdná autem a druhá není, zaleží na tobě, jak si to budeš chtít užít, dali jsme si to pěšky a utratili za první noc strávenou v Epi guesthouse asi 18000Vatu+vecere+snidane+2 bagety na cestu, bylo to drahý, ale doporučuju!!! Poprvé v životě jsem si připadal jako v ráji. PS: určitě si zajisti nějaký pojištění nebo se ti to nevyplatí jako nám (příteklyně pokousaná od pijavice a do těch ran jí moucha nakladla larvy a v Sydney ji ta noha začala natýkat a za doktora a vysátí larev o \$1000 lehčí) Drž se a užij si to kdekoli!!!

(Cestynanovyželand, upraveno, zkráceno)

- a) Vyznačte v textu 6. cvičení prostředky určené pro vyjádření reference a predikace.
- b) Co je nápadné na syntaktické výstavbě tohoto textu?
- c) Jaké úpravy větné stavby byste doporučili, pokud by měl být tento text využit např. v turistickém průvodci?

Ilokuce je vnímána jako záměr, se kterým mluvčí své výpovědi tvoří. Ptáme se tedy nejenom, **co** chce mluvčí sdělit, ale zejména **proč** něco říká, s jakým záměrem své výpovědi vlastně vyslovuje. Odtržena od kontextu tak může být výpověď *Nedalo by se to rádio ztišit?* míněna pouze jako otázka, v sociální interakci ovšem může jít o zdvořilou prosbu nebo podrážděnou výzvu, ale také třeba o výtku. Produktor tak tím, že něco říká, současně něco dělá – oznamuje, prosí, varuje, rozkazuje apod. Úkolem recipienta je tento záměr správně interpretovat a na řečové jednání komunikačního partnera adekvátně reagovat. Při vyjadřování komunikačního záměru se uplatňují výrazové prostředky všech jazykových rovin, do hry ale vstupuje i pragmatický rámec celé komunikační situace a výpověď je nutno interpretovat na pozadí celé komunikační situace; skutečný podatelův záměr ale jazykovými prostředky nemusí být signalizován a je dekodován až na pozadí komunikačního kontextu.

Cvičení č. 7

Jaký komunikační záměr mohou vyjadřovat následující výpovědi?

Asi bude rychlejší tu křižovatku objet.

Už jsi šéfovi odevzdal ty papíry?

Nezdá se ti, že je nějaká zima?

Co to máš na sobě?

Co dělá to nádobí od oběda ve dřezu?

Opovaž se u babičky zlobit!

Možná bys mu to nemusel říkat tak tvrdě.

Abych si to s tím výletem ještě nerozmyslela!

V kolik hodin je večerka?

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Kde jsi to vzal?

Příště si to rozmyslím raději dvakrát.

Cvičení č. 8

Jaké rozdílné funkce plní následující výpovědi? Čím je tento rozdíl způsoben?

Tady se přezouváme. Přezouváme se tady.

V obýváku se snídá? Snídá se v obýváku?

Můžeme jet už odpoledním vlakem. Odpoledním vlakem už jet můžeme.

Dala bych si kávu. Kávu bych si dala.

Cvičení č. 9

Jaké prostředky se spolupodílejí při vyjadřování následujících výpovědních funkcí?

Varování

Zdvořilá žádost

Doporučení a rada

Nabídka

Závazek, slib

Negativní hodnocení, kritika

Rozkaz

❖ Souhrnné cvičení č. 2

WikiLeaks obviňuje list Guardian z úniku tajných depeší

Organizace WikiLeaks, která se zaměřuje na zveřejňování tajných zpráv, obvinila britský deník Guardian, s nímž spolupracuje, že kvůli němu uniklo 251 000 diplomatických depeší na internet, a přestože to list popírá, podle tvrzení BBC WikiLeaks už zahájila právní kroky proti novinám.

WikiLeaks na Twitteru uvedla: „Novinář Guardianu zveřejnil tajná hesla k celému nezpracovanému archivu kabelových depeší získaných WikiLeaks.“

Důvod WikiLeaks nezná. Na Twitteru organizace spekovala: „Byla to dříve nezjištěná velká nedbalost nebo zášť.“ Dodala ale: „Už jsme mluvili s americkým ministerstvem zahraničí a zahájili předběžné soudní řízení.“

WikiLeaks tvrdí, že v knize dvou novinářů Guardianu z února byla hesla, která umožnila dostat se k těmto souborům, které neprošly úpravou, kdy se vyřazují citlivé údaje, které by mohly někoho ohrozit.

Guardian přiznal, že v knize jsou hesla, ale uvedl, že v ní není zmíněno, kde se soubory nacházejí, a že **jim zakladatel WikiLeaks Julian Assange řekl, že hesla jsou dočasná** a „měla vypršet nebo budou vymazána v řádu hodin.“

List uvádí, že WikiLeaks v době, kdy vyšla kniha, nedávala najevo žádné obavy. „**Jestli si někdo myslí, že se takto ohrozila bezpečnost**, měla (WikiLeaks) sedm měsíců na to, aby se soubory stáhly,“ tvrdí zástupce Guardianu.

(Podle serveru Novinky.cz, upraveno, zkráceno)

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

- První odstavec textu představuje jedno souvětí. Naznačte graficky jeho výstavbu a určete druh vedlejších vět.
- Jaké konstitutivní pozice vytváří sloveso *obvinit*? Jak jsou tyto pozice obsazeny v textu souhrnného cvičení?
- Zapište GVV podtržených vět.
- Zapište SVV tučně vyznačených výpovědí.
- Jakými prostředky je v textu souhrnného cvičení vyjádřena reference a predikace?
- Jakou funkci plní text souhrnného cvičení jako celek?

✓ Korekturní cvičení

Dárek ke dni dětí

Napsal XXX

Neděle, 12 červen 2011

Ve středu 1. června se ze školního rozhlasu ozvalo přání ke dnu dětí. Bylo vzpomenuáno významu tohoto svátku, nechyběl výchovný aspekt – děti zneužívané a týrané, děti hladovějící. Je příjemné, že podobné starosti neprožíváme, na druhé straně není třeba mrhat tím, co nám rodiče resp. společnost nabízí a dává.

Jako každý rok na Vás jistě rodiče nezapomněli, nezapomenul na Vás ani Klub rodičů a přátel školy. Je tady ale tentokrát změna. Místo obvyklých oplatků či jiných kokinek Vám tentokrát koupili jeden velký dárek pro všechny. Ne, ne, tentokrát nebudete mlsat. Tentokrát dostanete dárek určitě zajímavější a hlavně užitečnější. Vy, co dokážete v tichosti vstát a bez vyrušování zajít ke sborovně se můžete zajít podívat. Co se bude dít dál se dozvíte později, ve většině případů až v příštím školním roce. Tolik hlášení ve školním rozhlase.

Vysvětlující komentář pro veřejnost. V pátek 27. května jsme měli ve škole předváděcí zaměstnání hry, která se jmenuje KIN-BALL. Je to hra, která má místo zrodu v Kanadě, její vznik byl iniciován a podporován dokonce kanadskou vládou. Vítězně se šíří světem. Základní koncept této hry byl vytvořen Mariem Demersem a poté rozvíjen společností známou jako Omnikin. Jednalo se o společnost složenou z učitelů různých kanadských univerzit. KIN-BALL byl vytvořen jako volnočasová aktivita pro děti a studenty, tedy aktivita, kde čas věnovaný nácviku je silně omezen. Všichni hráči jsou si rovni bez jakékoliv výkonnostní či jiné diskriminace. Hraje se speciálním míčem, který je v průměru přes metr veliký. Žáci z 6. a 7. tříd hru v základní verzi za půl hodiny zvládli a silně prožívali.

Po krátkém jednání bylo rozhodnuto, že se naše škola stane školou pilotní ve smyslu rozvoje a propagace KIN-BALLu. Mimo jiné to především znamená, že začneme K-B hrát a získávat pro něj nové příznivce. My jsme s tím započali právě teď, oslava Dne dětí byla vlastně druhou aktivitou ve smyslu poznávání této hodně zajímavé hry. Děti byly zvědavé až k hranicím přemíry. Pokud máte podobné pocity či poznávací potřeby, hledejte na internetu, zajímavá videa můžete najít na tomto youtube kanálu.

A zanedlouho možná i na našem webu (zatím jedna minigalerie) (<http://zstenis.com>)

- a) V textu korekturního cvičení opravte chyby v interpunkci.
- b) Zamyslete se nad vhodností užitých spojovacích prostředků a v případě potřeby navrhněte úpravu.
- c) Zamyslete se nad syntaktickou výstavbou tohoto textu a v případě potřeby navrhněte úpravy.

2 Syntaktické vztahy

Za základní syntaktickou jednotku sice považujeme větu, to ovšem neznamená, že jde o jednotku dále nedělitelnou. Už spojením minimálně dvou lexikálních jednotek, mezi nimiž existuje syntaktický vztah, totiž vzniká tzv. **syntagma**.³ Členy syntagmatu nejsou rovnocenné, jeden je vždy nadřazený a druhý podřízený. Ve valenční syntaxi (např. v Mluvnici češtiny 3) se užívá označení člen **dominující** a **dominovaný**.

2.1 Dominance

je pak v této koncepci vnímána jako základní syntaktický vztah, neboť zakládá hierarchickou strukturu věty a vede k vytváření volných pozic; užití dominovaného členu je podmíněno užitím členu dominujícího. Nadřazený větný člen zpravidla ovlivňuje podobu členu podřízeného, ten pak od něj buď přebírá gramatické kategorie, nebo je jím pádově řízen. Může ovšem nastat i taková situace, kdy podoba podřízeného členu formálně ovlivněna není.

Vedle spojení dominujícího a dominovaného členu ve větách vznikají i spojení rovnocenných větných členů. Mezi nimi je vztah **zmnožení**, zmnožení už ale za základní syntaktický vztah považováno není, protože nezakládá hierarchickou strukturu věty a vede pouze k opakování obsazení téže pozice. Takové spojení větných členů označujeme jako syntaktickou skupinu, resp. jako několikanásobný větný člen (v případě, že jednotlivé složky koordinační skupiny označují různé referenty) nebo komplexní větný člen (označení užitě ve Skladbě češtiny pro případy, kdy se jednotlivé složky vztahují k témuž referentu). Přehled syntaktických vztahů a možností jejich vyjádření přináší tabulka č. 1:

³ V našem pojetí nepracujeme s rozlišením koordinačního a determinačního syntagmatu, ale pracujeme s označením syntagma jako se spojením jednotek syntakticky nerovnocenných (viděl Evu, červená košile) a syntaktická skupina jako spojením jednotek syntakticky rovnocenných (Hanka a Pavel).

Syntaktický vztah	Způsob vyjádření	Prostředky vyjádření
Dominance	Kongruence	Flexe, dominovaný člen přebírá gramatické kategorie dominujícího: <i>velký úspěch, modrá taška</i>
	Rekce	Flexe, dominující člen určuje pádovou formu dominovaného: <i>potkal Evu, navštívil příbuzné</i>
	Adjunkce	Závislost dominovaného členu není formálně vyjádřena: <i>místo nahoře, leží nznak</i>
Zmnožení		
a) koordinace	Několikanásobný větný člen	Souřadící spojky, asyndeton: <i>chleba, rohlíky a housky; rohlíky a housky, rohlíky nebo housky, rohlíky, ba i housky</i>
b) adordinace	Komplexní větný člen	Asyndeton: <i>Prokop Novák, spolužák ze základní školy; chleba a housky, běžné denní pečivo</i>

Tabulka č. 1: Syntaktické vztahy, způsoby a prostředky jejich vyjádření

Klasifikace základních syntaktických vztahů je v klasických školských syntaxích odlišná. Např. Šmilauer v Novočeské skladbě pracuje s predikací, determinací, apozicí, koordinací a parentezí. Podstatu těchto vztahů si můžeme nejlépe ukázat na větě *Maminka potkala Evu Horkou, spolužačku, tuším, z vysoké školy, a jejího manžela.*

Syntaktický vztah	Příklad vyjádření	Podstata syntaktického vztahu
Predikace	<i>Maminka potkala</i>	Jde o vztah mezi podmětem a přísudkem, které jsou v této koncepci považovány za rovnocenné členy. Přísudkem se podmětu přisuzuje nějaký znak a shoda přísudku s podmětem není známkou závislosti, ale sounáležitosti. Jde o větotvorný vztah.
Determinace	<i>potkala Evu; z vysoké školy</i>	Jde o vztah, při kterém se jedním členem (závislým) určuje druhý člen (řídící). Členy nejsou rovnocenné, existence závislého členu je podmíněna existencí členu řídícího. Determinace neboli určování už není větotvorným vztahem, spojení <i>vysoká škola</i> není věta.
Apozice	<i>Evu Horkou, spolužačku z vysoké školy</i>	Jde o případy, kdy jednu představu pojmenováváme dvojím způsobem. Vzniká syntaktická skupina přístavková, jejíž členy jsou ve struktuře věty na stejném stupni a obvykle se mohou zaměnit: <i>potkala spolužačku Evu, potkala Evu, spolužačku...</i>

Koordinace	<i>spolužačku a manžela</i>	Jde o vztah mezi členy, které označují různé představy. Členy tvoří syntaktickou skupinu a jsou na stejném stupni.
Parenteze	<i>tuším, ...</i>	Vsouvání nezakládá žádný skladební vztah, pásmo řeči je přerušeno vyjádřením, které má charakter poznámky mluvčího k obsahu nebo k formě věty. Vsuvka nevstupuje do skladebních vztahů, je to nulový vztah.

Tabulka č. 2: Syntaktické vztahy v klasické školské syntaxi

Cvičení č. 10

Velmi nekompromisně a tvrdě se prezident české republiky Václav Klaus během svého středního pobytu v Ostravě vyjádřil na adresu zastánců bezplatného vysokoškolského vzdělání, když doslova řekl, že bezplatné studium na univerzitách považuje za parazitování studentů na zbytku společnosti, a přeplněná aula Ekonomické fakulty VŠB-TU ho za tento výrok dokonce odměnila potleskem, ačkoli o tom, že za vysokou školu by studenti měli platit, mluvil Klaus na základě dotazu jednoho z posluchačů, který připomenul, že ne všichni studenti jsou na tom ekonomicky dobře.

(Podle denního tisku, upraveno, zkráceno)

- S jakými syntaktickými vztahy pracuje valenční syntax?
- V textu 10. cvičení najděte příklady, jak tyto vztahy mohou být vyjádřeny.
- Naznačte graficky syntaktickou strukturu souvětí 10. cvičení a určete druh vedlejších vět.

2.2 Zmnožení

2.2.1 Vztahy koordinační povahy

Koordinační vztah vzniká mezi nezávislými, ovšem situačně kompatibilními členy pojmenovávajícími různé entity objektivní reality. Koordinačním spojením vzniká syntaktická skupina. Členy koordinační skupiny jsou referenčně různé (označují vždy různé objekty reality), obvykle jde o výrazy téže syntaktické platnosti se stejnou sémantickou rolí a stejnou funkcí v aktuálním členění výpovědi. Koordinovat se mohou větné členy, tzv. věty vedlejší (koordinace začleněná) i samostatné výpovědi (koordinace nezačleněná): *okno i dveře; maminka nebo tatínek; designový, a proto drahý nábytek; Říkal, že už to má hotové a že přijede odpoledním vlakem; Dopotrubna mi vylíčila, jak se tam dostanu, i všechna úskalí cesty//Na zkoušku se dobře připravila, a tak ji zvládla bez problémů hned v prvním termínu; Přinesla v tašce nákup a hned z něj začala připravovat večeři.*

2.2.1.1 Významové vztahy mezi členy koordinační skupiny

Mezi členy koordinačních skupin existuje významová souvislost, která bývá vyjadřována zejména spojkami nebo jinými spojovacími prostředky.

a) Vztah slučovací (kopulativní)

Mluvčí koordinované členy chápe jako rovnocenné, užity jsou spojky *a, i, ani* nebo zdvojené spojovací výrazy *i – i, ani – ani, jak – tak*, výrazy příslovečné povahy *hned – hned, dílem – dílem, jak – tak*; spojka *a* se pak také spojuje s výrazy typu *také, též, přitom, zároveň, vedle toho*. Poměrně časté jsou i nespojkové výrazy *tak, také, rovněž, mimoto, vedle toho, hned – hned, nejprve – pak – nakonec, zde – tam, tu – tu, brzy – brzy*. Spojovací výrazy jsou užívány při vytčeni koordinovaných členů: *Nechal tam i klíče i mobil; Byl to šéf na jedné straně uznalý, na druhé straně zbytečně pedantický.*

Slučovací poměr bývá vyjádřen i juxtapozicí. Tradičně jsou jako souvětí souřadné vnímána i asyndetická spojení samostatných výpovědí, v těchto případech je už ale vhodnější uvažovat spíše než o souvětí souřadném o textovém útvaru: *Na plánovanou schůzku nemohla dorazit včas, nečekaně musela odvést matčina psa k veterináři.*

Vyjádření formou hypotaxe je možné užitím předložky *s*, a to v případě větných členů (*Tehdy spolu pejsek s kočičkou ještě hospodařili.*), v případě větných spojení užitím tzv. nepravých vedlejších vět (*Potmě zakopl, načež začal strašně nadávat.*).

b) Vztah odporovací (adverzativní)

Bývá užito mezi dvěma členy, které významově kontrastují. Pro jeho vyjádření jsou užity spojky *ale, avšak, nýbrž*: *Je to pěkné, ale nepraktické; Mladý, avšak zkušený člověk; To není dřevo, nýbrž nějaká dřevotříska.* Ke spojkám *ale, avšak* se pak připojují výrazy *přece, přesto, nicméně*. Rozpor vyjadřují spojky *zato, jenže*: *Pokoj byl malý, zato útulný; Jejich dům byl sice nový, jenže strašně studený.* V těchto případech jsou proti sobě stavěna pozitivní a negativní hodnocení.

Při vyjádření hypotaktického vztahu mezi větnými členy mohou být užity i spojky: *i když, ačkoli, přestože, třebaže*, které jsou při větném spojení důsledně užívány pouze v případě vedlejších vět přípustkových: *Naše situace byla těžká, přesto řešitelná; Odpovídala správně, ačkoli nejistě.* Jako varianta odporovacího vztahu je hodnoceno i tzv. konfrontační spojení vět. Při něm jsou užity spojovací prostředky: *kdežto, jestliže, zatímco, když, aby*. Spojky v těchto případech ztrácejí svou původní časovou, podmínkovou apod. funkci a tvoří souvětí odporovací; věty v konfrontačním vztahu pak tvoří kompaktnější a sevřenější celek: *My jsme se chodili bavit mezi vrstevníky, kdežto dnešní mládež raději prosedí dlouhé hodiny u počítače; Jestliže její maminka si nešla pro ostré slovo daleko, Eva by na sobě nechala štípat dříví; Zatímco vloni museli celé léto pracovat, letos si dopřáli dovolenou u moře; Na zkoušku se nakonec připravil, když ve středu ještě ani neměl vytištěné otázky; Sparta ještě v poločase prohrávala 3 : 4, aby nakonec 5 : 4 vyhrála.*

c) Vztah vylučovací (disjunktivní)

Bývá užito mezi členy, z nichž je možno si vybrat. Z logického hlediska se pak odlišuje disjunkce silná, a to v případech, kdy platí pouze jedna možnost, a disjunkce slabá, kdy je pravděpodobné, že se uskuteční pouze jedna možnost, ale obě jsou předpokládány jako uskutečnitelné. Tradičně bývá tato varianta disjunkce řazena ke vztahu slučovacímu. *Zajdi tam osobně, nebo jim*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

pošli omluvu mailem. (Uskuteční se pouze jedna varianta.) *Tu knížku si můžeš půjčit v knihovně nebo si ji objednej přímo u vydavatele.* (Možné jsou obě varianty.) Při vyjádření slabé disjunkce se před *nebo* čárka nepíše, zatímco v případě silné ano. Další možností pro důsledné odlišení silné disjunkce je užití dvojice spojek *bud' – (a)nebo*. V odborných textech je slabá disjunkce vyjádřena prostřednictvím *a\nebo*. Podle postoje produktora je pak možné obě varianty odlišit: *Po promoci nastoupím do školy nebo do redakce X Po promoci nastoupím bud' do školy, anebo do redakce.*

Při uvádění eventualit se užívají i výrazy *případně, popřípadě respektive, eventuálně*.

d) Vztah stupňovací (gradační)

Gradační vztah vzniká tehdy, pokud druhý (nebo následující) člen chápeme jako převyšující, důležitější, závažnější oproti členu/členům uvedenému/uvedeným dříve: *Na zahájení výstavy přišel nejenom autor, ale dokonce i ministr kultury; Já jsem tu knížku nejenom přečetla, dokonce jsem na ni psala i recenzi.* Souběžně platí obě možnosti, jedna je ale vnímána jako důležitější a gradování souvisí s hodnocením produktora. Gradace bývá vyjádřena složenými výrazy *ba i, ba dokonce, nejenom i, nejenom že; nejenom že – dokonce i*. Při syntaktické analýze je potřeba odlišovat gradaci vyjádřenou syntaktickými prostředky od stoupající nebo klesající intenzity lexikálního významu: *Jeho vina je značná, veliká, obrovská.* V tomto případě jde o skupinu ve vztahu slučovací.

e) Vztah důvodový a důsledkový

Tyto vztahy jsou svou povahou kauzální a hlavním důvodem, proč jsou řazeny mezi vztahy koordinační, je fakt, že jsou při jejich vyjadřování užity parataktické spojovací prostředky: *Na ulicích je teď vidět mnoho turistů, neboť už začaly prázdniny.* Jako varianta důvodového vztahu je hodnocen i vztah vysvětlovací: *Na ulicích je teď vidět mnoho turistů, vždyť začaly prázdniny; Na ulicích je teď vidět mnoho turistů, začaly totiž prázdniny.* Oba děje nejsou pojímány jako samostatné, vždy mezi nimi existuje nějaká kauzální souvislost.

Důsledkový vztah je vyjádřen parataktickými prostředky *a proto, a tedy, a tak, tudíž* a spojkou *takže*: *Jeho příprava je pečlivá, a proto bezchybná; Dovolená v zámoří je drahá, a tudíž pro nás i nedostupná; Nemohl přijít sám, a proto za sebe poslal syna i s rodinou; Je ve svém vystupování sebejistý, a tak bývá hodnocen výše, než by si zasloužil.*

➤ Souvětí k rozboru

Měl bys konečně začít přemýšlet o své vlastní budoucnosti dokonce se to pro tebe brzy stane existenční otázkou neboť už dlouho nebude možné spoléhat se na to že ti pomohou rodiče nebo se za tebe přimluví někdo jiný vždyť i krátký pohled do tvé občanky každému prozradí kolik ti vlastně je a že bys tedy měl začít s aktivním organizováním vlastního života.

a) V souvětí doplňte chybějící interpunkci.

b) Naznačte graficky syntaktickou strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

2.2.1.2 Parataxe a hypotaxe

Mezi souřadně spojenými větami nebo větnými členy vzniká parataktické spojení; takovéto spojení vyjadřuje, že žádný z koordinovaných členů není syntakticky závislý na druhém. Rozlišuje se parataxe členská (*Koupil si chleba, rohlíky a housky.*) a větná (*Koupil si chleba a rohlíky a cestou domů se stavil ještě pro nějaké ovoce.*). Vyjadřovací prostředky, které jsou typické pro zmnožení, se tedy nazývají parataktické.

Naopak takový způsob spojení dvou výrazů, který vyjadřuje, že jeden výraz je syntakticky závislý na druhém, se nazývá hypotaxe. Formou hypotaxe bývají spojeny složky ve vztahu dominance (nebo ve školské terminologii determinace).

Ačkoli je hypotaxe typickou formou pro vyjádření dominance, mohou nastat i takové případy, kdy jsou hypotakticky spojeny složky, které jsou ve vztahu koordinace. Takové spojení je sice příznakové, není ovšem výjimečné: *Tatínek a maminka šli do divadla => Tatínek s maminkou šli do divadla.* Je ale třeba lišit mezi jednotlivými případy:

- a) *Tatínek s maminkou šli do divadla.*
- b) *Tatínek s maminkou šel do divadla.*
- c) *Tatínek šel do divadla s maminkou.*
- d) *Za dveřmi stála žena s dítětem na rukou.*
- e) *Za dveřmi stál muž s plnovousem.*

V případě a) jde o koordinovaný subjekt, tomu odpovídá i formálně vyjádřená shoda slovesa ve funkci přísudku. Shoda slovesa s několikanásobným podmětem ovšem nemusí být nutně plurálová, proto i případ b) můžeme hodnotit stejně jako a). Druhý příklad ovšem může být současně interpretován jako synonymní s případem c), kde nám slovosledné postavení substantiva ve formě instrumentálu jasně ukazuje, že jde o příslovečné určení (průvodních okolností). Koordinační povahu nemají ani spojení d) a e). Ve větě d) nemají členy stejnou syntaktickou ani sémantickou funkci; za dveřmi stála žena, nikoli dítě. Toto spojení má už spíše povahu přívlastkovou. Tento charakter je ještě patrnější v posledním případě, kdy rozvití s *plnovousem* jednoznačně odpovídá na otázku *Jaký muž?* (Bližší poučení o této problematice viz Daneš et al. 1987: 395–397.)

✓ Korekturní cvičení

Dobrý den,

XY mi na vás dal kontakt. Chtěla jsem se vás zeptat a poprosit o laskavost. Dne 4.11. máte mít na katedře psychologie výuku v učebně 204. 4.11. máme mít na katedře v rámci projektu VZKAS workshop s hostem a bohužel učebny, které bychom potřebovali jsou obsazené. Komunikovala jsem skrz to s panem XY a chtěla jsem se vás zeptat jestli by vám nevadilo, že bychom vaši výuku přesunuli do učebny č. 321. Jen mi, prosím sdělte cca kolik studentů se výuky zúčastní, abych věděla, že se do učebny vejdete.

Děkuji Vám a přeji hezký den. ZŽ.

- a) V textu korekturního cvičení opravte chyby v interpunkci.
- b) Zamyslete se nad vhodností užitých spojovacích prostředků a v případě potřeby navrhněte změnu.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

2.2.1.3 Nepravé věty vedlejší

Princip hypotaxe se uplatňuje především při kombinaci větných struktur. Jedna věta V_1 se stává strukturně základní, druhá (vedlejší) věta V_2 obsazuje některou z pozic věty V_1 a funguje jako její větný člen. V_1 má potom platnost struktury nadřazené a V_2 struktury podřazené.

Mohou ovšem nastat i takové případy, kdy věta, ačkoli je připojena podřadícím spojovacím prostředkem, po sémantické stránce nevyjadřuje funkci takového větného členu, jak by naznačovalo formální vyjádření (užití odpovídající spojky nebo relativa): *Zasvětila celý život charitě, aby nakonec zemřela v naprosté bídě; Otevřela branku, ze které se vyřítil ohromný pes.* Tradičně se tato spojení vykládají jako hypotaktické vyjádření koordinace. Jde tedy o formu, která je vzhledem k parataktickému vyjádření nějakým způsobem příznaková: *Zasvětila celý život charitě a/ale sama nakonec zemřela v naprosté bídě; Otevřela branku a ven se vyřítil ohromný pes.* Dojem „nepravosti“ těchto souvětí plyne z toho, že pro vyjádření koordinačního vztahu je užito hypotaktických spojovacích prostředků. Základní rozdělení těchto vět provádíme podle užitého spojovacího prostředku, a to na věty a) spojkové a b) vztažné.

- a) *Ulehla, aby už více nevstala. Byl-li na začátku schůzky na rozpacích, na jejím konci by se hanbou propadl.*
- b) *Studenti teď budou na úspěšném ukončení studijního bloku finančně zainteresováni, což je bude jistě silně motivovat.*

Věty zařazené do skupiny a) jsou nepravá V_v účelová a nepravá V_v podmínková. Ačkoli jsou v nich užity spojovací prostředky, které jsou pro daný typ příznačné, věty obsahově nevyjadřují ani skutečný účel, ani skutečnou podmínku.

Věta zařazená do skupiny b) patří mezi nepravé V_v vztažné. Tyto „nepřívlastkové“ vztažné věty mohou být různého druhu (viz graf č. 1).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Graf č. 1: Nepravé vedlejší věty vztažné

Do skupiny A patří věty s nerestriktivní platností přinášející informaci, která není nutná k identifikaci daného denotátu. Tyto věty neatributivního charakteru vyjadřují děj, který v čase následuje za dějem věty hlavní. Vztažné věty A 1 jsou uvozeny relativními zájmeny *který, jenž* nebo příslovci *kde, kam, ...* tyto věty se vztahují k nominálnímu výrazu věty řídící: *Narodil se v Jarměřicích, kde má taky muzeum; Otevřela dveře, ze kterých se vyvalila mračna páry*. Obsahově jde tedy o věty pokračovací. Vztažné věty A 2 jsou uvozeny relativem *což* nebo příslovci *pročež, načež, ...* Vztažná věta se svým obsahem vztahuje buď k propozičnímu obsahu celé předcházející věty, nebo k některé z jejích složek. V obou případech ale nějakým způsobem navazuje na obsah předcházející věty a jde o tzv. věty navazovací: *Bylo slyšet třesk rozbitého skla, načež v celé budově zavládlo hrobové ticho. Vdávala se až ve třiceti letech, což její kamarádky neváhaly uštěpačně komentovat*.

Ani věty typu B nepřinášejí identifikační kvalifikaci denotátu. Přinášejí pouze vedlejší, doplňující informaci, mají povahu komentáře, a proto bývají označovány jako explikativní, vysvětlovací: B 1: *Největší dopad má toto opatření na nejnižší příjmové skupiny, které se s ním pak nejhůře vyrovnávají*. B 2: *Oženil se s ženou svého srdce, což v té době nebylo dopřáno zdaleka všem Habsburkům*.

Ačkoli hodnocení tohoto typu vět z hlediska spisovné normy i z hlediska stylové normy bylo ve starších syntaxích i popularizačních příručkách značně rozporné, dnes patří do oblasti spisovné češtiny (velmi fundovaný přehled přináší např. František Daneš 2009: 169–183).

➤ Souvětí k rozboru

Události po smrti papeže Pia XII. nabraly stejně kontroverzní podobu jako jeho život, o což se přičinil jeden jediný muž: šarlatánský felčar jménem Riccardo Galeazzi-Lisi, který tak dokonale zfušoval balzamování papežova těla, že vzpomínky na tuto ostudu pronásledovaly Vatikán ještě celá léta.

(Shahrad, C.: Tajemství Vatikánu)

a) Graficky naznačte syntaktickou strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.

b) Najděte v souvětí nepravé vedlejší věty a určete jejich druh.

Tak jsem tam zůstala stát a prázdně jsem hleděla před sebe což byl teda pěkný malér protože šéfová si mě na tuhle práci najala právě proto že jsem vždycky věděla co je zrovna třeba a dokázala jsem za tím jít jako buldok ale pak mě dřív než jsem se úplně sesypala napadlo že musím postupovat jako v tom čínském přísloví to znamená že nebudu na věc koukat jako na komplex problémů ale budu je řešit izolovaně jeden za druhým takže nejdřív vyrazím za Kropáčkem u kterého budu hledat odpověď na svou první otázku.

a) V souvětí doplňte chybějící interpunkci.

b) Graficky naznačte jeho syntaktickou strukturu a určete druh vedlejších vět.

c) Najděte v souvětí nepravé vedlejší věty a určete jejich druh.

✓ Korekturní cvičení

Návštěva Justýnky

V krásném nedělním odpoledni 21. srpna se deset členů Občanského sdružení zdravotně postižených z Jaroměřic vydalo kolmo do Příštpa ke skále pojmenované po nešťastné dívčině, jež ze skály skočila, Justýnce. Na místě samém si oživilo a připomněli historii tohoto místa a pomalou jízdou kochající se krajinou podél řeky Rokytné, dorazili do hostince u Tomanů, kde se jim dostalo vřelého přivítání, vzorné obsluhy a milého slova, za což jim tímto děkuji. Účastníci výletu po návratu do Jaroměřic zhodnotili u kašny na náměstí jeho průběh a dohodli se na tom, že to bylo fajn a příště se zase pojede na nějaký pohodový výlet na kolech.

(Oficiální web města Jaroměřice nad Rokytnou)

a) Najděte v textu tzv. nepravé vedlejší věty a určete jejich druh.

b) Posuďte vhodnost užitých syntaktických struktur a navrhněte jejich případné úpravy.

2.2.2 Adordinace a apoziice

Podstatou je vztah široké totožnosti nebo přesněji potenciální referenční totožnosti členů apoziční skupiny. V českých syntaktických koncepcích je chápána buď jako větný člen, který ve spojeních typu *Praha, hlavní město ČR, ve středu 28. prosince, jeho slabá stránka – přílišná prchlivost* stojí v postpozici, nebo jako jeden ze syntaktických vztahů, popř. i jako člen, který vzniká připojením na základě tohoto vztahu. Toto chápání je vlastní např. Šmilauerovi. V *Mluv-*

evropský
sociální
fond v ČR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

nici češtiny 3 je adordinace jedním z typů zmnožení syntaktické pozice, jejím užitím vzniká opět syntaktická skupina, nikoli syntagma. Podobně jako v případě koordinace i u adordinace členy zaujímají stejnou syntaktickou pozici a plní stejné funkce v aktuálním členění výpovědi. Na rozdíl od koordinačního vztahu, jímž jsou spojeny členy referenčně různé, pojí adordinační vztah členy referenčně totožné. Ve *Skladbě češtiny* se pro tuto syntaktickou skupinu užívá označení komplexní větný člen (jako protějšek několikanásobného větného členu).

Rozdíl mezi koordinací a adordinací vyplývá z významového kritéria: referenční různost je vlastní koordinaci, referenční totožnost pak adordinaci.

Adordinaci chápeme jako syntaktický vztah, nikoli jako větný člen, syntaktická platnost takto spojených členů (případně i vět) je stejná. Mezi členy adordinované skupiny vznikají různé významové vztahy (bližší informace přináší např. Grepl – Karlík 1998: 345–350, Karlík – Nekula – Pleskalová (eds.) 2002: 43–44).

➤ Souvětí k rozboru

Nejasnosti kolem mnohamilionových majetků manažerů jedné pražské nemocnice zřejmě budou mít pokračování, syn ředitele kliniky si totiž podle našeho zjištění koupil loni byt za 16,5 milionů na jedné z nejlepších pražských adres, a to si řadový lékař, Bartáček junior, mohl dovolit zaplatit celou částku ze svého, aniž by si vyřídil řádný úvěr nebo hypotéku.

a) Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.

Adordinace se jako syntaktický vztah uplatňuje nejen mezi větnými členy, ale také mezi větami, případně mezi větným členem a větou ve stejné syntaktické platnosti. Tento syntaktický vztah se při spojení dvou vět vyskytuje v situacích, kdy druhá věta vyjadřuje v zásadě tutéž skutečnost jako věta první, ovšem jinými slovy. O daném jevu je tak poskytnuta nějaká nová informace, daří se jej lépe osvětlit.

➤ Souvětí k rozboru

Nedostatečné osvětlení je další zásadní chybou která vzniká při zařizování vstupních prostor a která nejspíš pramení z obecně rozšířeného hluboce zakořeněného a mnohými přijímaného přesvědčení že světlo je zbytečné v prostoru určeném pouze pro převlékání ačkoli pravda je taková že zádveří nebo chodba za vchodovými dveřmi jsou nejenom pro nás ale i pro naše návštěvy prvním místem které z domu uvidí a tak svým uspořádáním a vzhledem o nás předávají mnoho klíčových informací například naznačují náš vztah k věcem a pořádku náš styl vkus a další slovy těžko postižitelné charakteristiky.

a) V souvětí doplňte chybějící interpunkci.

b) Graficky naznačte jeho syntaktickou strukturu a určete druh vedlejších vět.

3 Pozice ve větném vzorci

Centrálním prvkem české věty je sloveso ve tvaru určitém, podstata jeho organizační úlohy je v tom, že má schopnost vázat na sebe další prvky formální i sémantické struktury věty. Schopnost slovesa vázat na sebe jistý počet pozic se nazývá **valenci** a do kontextu světové lingvistiky tento pojem zavedl L. Tesnière.⁴

Souhrn všech forem, které na sebe sloveso ve funkci přísudku váže, se nazývá jeho **valenční potenciál**. Přísudky je pak možné klasifikovat podle počtu valencí a valenčních pozic, které jeho valenční potenciál obsahuje. Z dosavadních výkladů je zřejmé, že valenční potenciál slovesa se shoduje s jeho gramatickým větným vzorcem. **Valence** pak patří do oblasti gramatické formy a není totožná s **rekci**; k valenci totiž patří nejenom gramatický předmět, ale také některá nutná příslovečná určení (např. u sloves *chovat se – JAK?*, *bydlet*, *ocitnout se – KDE?*) a podmět. Pozice pak můžeme dělit na levovalenční a pravovalenční. Na sémantické rovině valenci odpovídá tzv. **intence**.⁵

3.1 Pozice ve větném vzorci a tzv. větné členy

Větný člen je tradiční a zavedené pojmenování, které se užívá pro označení pozic ve větné struktuře. Při klasifikaci větných členů se vychází zejména z formálních kritérií; sémantické hledisko se uplatňuje např. u příslovečných určení. V každé valenční koncepci syntaxe je zásadní rozdělení pozic na valenční a nevalenční. Jelikož nositelem valence může být i jiný slovní druh než sloveso, je vhodné rozlišit pozice konstitutivní a nekonstitutivní. Konstitutivní pozice jsou ty, které jsou součástí valenčního potenciálu slovesa ve funkci přísudku a které spolu s ním tvoří základovou větnou strukturu. Při realizaci větných struktur se ovšem setkáváme s řadou tzv. rozvíjejících větných členů, které valenční pozice neobsazují, jsou tedy nekonstitutivní neboli fakultativní. Věty *Naše mladší dcera si jen s největším úsilím a po dlouhém tréninku zapamatovala značky chemických prvků* a *Dcera si zapamatovala značky* se zakládají na stejných větných vzorcích, stejně jako věta *Zapamatovala si značky*.

Při realizaci základových větných struktur navíc často dochází k jejich modifikacím nebo k tomu, že se na povrchové rovině struktura nerealizuje celá. Je tedy redukována o členy, které nemusí

⁴ Jeho koncepce v ucelené podobě vyšla v roce 1959. Svým pojetím verba finita jako centrálního prvku věty, vážícího na sebe různý počet substantiv ve funkci subjektu nebo objektu, zrušil „rovnoprávnost“ subjektu a predikátu akceptovanou tzv. tradiční syntaxí. Sloveso ve funkci predikátu tím nadřadil všem ostatním členům. Rozlišil tři typy aktantů: aktivní (vlastně subjekt), druhý, na který děj působí (vlastně přímý objekt), a třetí, k jehož prospěchu nebo škodě se děj realizuje (vlastně nepřímý objekt). Důležité je, že jedno a totéž sloveso nemusí mít vždy stejný počet aktantů a všechny valence slovesa nemusí být realizovány. Děj se odehrává za jistých okolností – *circonstants* (v původní Tesniérově koncepci jde o velmi široký pojem, který v sobě zahrnuje vše, co není obsaženo v aktantech). Pro úplnost smyslu věty jsou ale nepostradatelné právě aktanty.

⁵ Paulinyho koncepce slovesné intence pochází z roku 1943. Intence slovesa je zde vnímána jako „požadavek“ slovesa na vyslovení nebo nevyslovení agentu a pacientu svého děje. Na významové rovině je pak třeba lišit mezi skutečnovatelem děje (agentem), dějem a předmětem, který je dějem zasažený.

být nutně verbalizovány; tyto členy ovšem i nadále ve struktuře fungují. Pozice, které jsou součástí valenčního potenciálu slovesa, ale systém je umožňuje při konkrétní realizaci vynechat, se nazývají **potenciální**. Pak tedy v rámci konstitutivních pozic rozlišujeme **obligatorní**, které musí být na povrchové rovině vyjádřeny vždy, a **potenciální**, které vyjádřeny být nemusí, přesto jejich neobsazením nevznikne gramaticky nesprávná věta. Je ovšem zásadní rozdíl mezi „potencialitou“ pozic levovalenčních a pravovalenčních. Pozice podmětu je obsazována neobligatorně a výsledkem této redukce je nevyjádřený podmět. Pravidelné „vypouštění“ subjektu je ovšem možné proto, že morfologické prostředky kongruence nesou informace o odpovídajících gramatických kategoriích předpokládaného substantiva v subjektové pozici. Už realizace slovesa v určitém tvaru tak nutně vyjadřuje i gramatické kategorie „potenciálního“ subjektu. Nověji se touto problematikou zabývá např. P. Karlík (Karlík 2000). Ve své studii navrhuje rozlišení dvojí syntaktické valenční struktury, a to makrovalenční a mikrovalenční. V případě mikrovalenční struktury se aktanty realizují morfematically, to znamená, že v nepříznačkových větách levovalenční pozice nemusí být verbalizována, přesto je zřejmé, zda je obsazena mluvčím, adresátem nebo „neúčastníkem“ komunikace. Makrovalence se pak týká aktantů v pravovalenčních pozicích, a to s fixovanou i nefixovanou pádovou formou. Povrchové obsazování levovalenční pozice ve větách typu *Já vidím tebe* vnímá mluvčí jako příznačkové oproti nepříznačkovému *Vidím tě* právě proto, že levovalenční aktant je vyjádřen vlastně dvakrát – jednou morfematically v zakončení verba finita a podruhé zájmenem *já*.

Ve větě *Sedím u okna a čtu* je tedy levovalenční subjektová pozice sice nevyjádřena, z gramatických kategorií slovesa je ovšem evidentní, že subjekt je totožný s mluvčím; pravovalenční pozice rovněž obsazena být nemusí, protože se pro ni nabízí sémantická charakteristika „jakákoli psaná informace“. V této pozici se tedy může objevit kniha, časopis nebo dopis a doplnění může zůstat potenciální, pokud význam pravovalenčního doplnění toto obecně platné vymezení nepřekračuje. Vypustitelnost dané pozice na povrchové rovině je testovatelná tzv. dialogovým testem. Jeho autorka Jarmila Panevová (Panevová 1980: 29–32) navrhuje prověřit sémantickou obligatornost pomocí otázek směřujících ke členům, které na povrchové rovině sice vyjádřeny být nemusí, přesto musí být účastníkům hovoru známy, jinak by komunikace neměla smysl. Na tyto otázky tedy není možné odpovědět *nevím*. Pokud si představíme, že někdo pronese repliku: *Honza už přišel*, je možné na otázku *Proč přišel* odpovědět *nevím*, pokud bychom se ale zeptali: *Kam přišel*, pak už odpověď *nevím* možná není. Určení místa, které je v daném případě identické s místem realizované promluvy, na povrchové rovině být vyjádřeno nemusí, přesto je sémanticky nutné a účastníci komunikace je znají. Podobně například: *Vstali, zaplatili a odešli. Za co? *Nevím; Počkejte, já vám pomůžu. S čím? *Nevím; Až v rané dospělosti prohlédla a přestala mu věřit. Co prohlédla? *Nevím.*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

➤ Souvětí k rozboru

Ačkoli uklizená ložnice s nadýchanými a úhledně srovnanými polštáři a uhlazenou peřinou pomáhá spoluvytvářet celkový dobrý dojem z bydlení dobře ustlat dnes umí málokdo a většina z nás to považuje za umění které si pojí spíše s maminkami nebo babičkami.

- V souvětí doplňte chybějící interpunkci.
- Vyznačte v textu potenciální objekt.
- Proveďte větněčlenskou analýzu vět souvětí.

Nevyjádřování pravovalenčních pozic je možné za určitých podmínek:

- Predikát má průběhový vid a je jím vyjádřena schopnost agentu v subjektové pozici:
Má teprve pět let a už tak hezky čte. Sem chodí jenom žáci, kteří dobře počítají.
- Predikát levovalenční aktant kvalifikuje, nutně musí být neaktuální:
Její manžel prý pije (= je alkoholik). Můj bratr učí (= je učitelem).
- Zasažený předmět je natolik spojen s dějem, že je možné jeho explicitní nevyjádření.
U nás měříme v desítkové soustavě. Když jsem byla malá, zametala jsem, starší sestra vařila a maminka žehlila.
- Při vyjadřování kladné nebo negativní dispozice činitele k ději není zasažený předmět na syntaktické rovině vyjádřen v deagentních konstrukcích, ve kterých je konatel buď vyjádřen dativem subjektivním, nebo je všeobecný:
Z této vlny se (mi) dobře plete. V této troubě se (mi) dobře peče.
Z toho, co bylo uvedeno výše, vyplývá, že musíme lišit mezi doplněním, které je součástí větné struktury a musí být verbalizováno na povrchové rovině, a doplněním, které je součástí větné struktury, ale verbalizováno být nemusí.

➤ Souvětí k rozboru

V mládí jsem byl milujícími rodiči opakovaně ujišťován o svém vrozeném talentu a tak jsem teprve na prahu dospělosti prohlédl a zjistil že hrou na piano se pravděpodobně neuživím takže budu muset zapomenout na svobodné povolání a přijmout práci v otcově rodinném podniku ačkoli jsem nikdy nedokázal pochopit zoufalce kteří dokáží každé ráno v šest hodin vstát a osm hodin pak strávit na jednom místě předstíráním bohulibé činnosti.

- V souvětí doplňte chybějící interpunkci.
- Vyznačte v textu potenciální objekt.
- Proveďte větněčlenskou analýzu vět souvětí.

✓ Korekturní cvičení

SLOVO STAROSTY

Vážení spoluobčané,

máte před sebou další číslo Zpravodaje, které vychází v období, kdy se ujímá správy města a radnice nové vedení, které vzešlo z vůle většiny občanů tohoto města. Věřím, že náš Zpravodaj bude nadále plnit svoji roli v oblasti přenosu informací směrem k Vám nejen ze samotné radnice, ale také budete prostřednictvím tohoto Zpravodaje seznamováni s důležitými a zají-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

mavými informacemi z jednotlivých organizací, podnikatelských subjektů, spolků, zájmových sdružení apod., prostě všech těch, kteří chtějí důležité informace ostatním sdělit. Určitě se shodneme, že takových informací v rámci celkového přehledu a orientace nikdy není dost. Radou města Jaroměřice nad Rokytnou (dále RM) byla nově zvolena redakční rada, jež je garantem celkové úrovně Zpravodaje (seznam členů redakční rady je uveden v části Krátké zprávy). Při konstrukci této nové redakční rady byl ze strany RM kladen hlavně důraz na obsaditelnost této redakční rady jednotlivými členy z hlediska zájmu jednotlivých činností a aktivit v kontextu celkového dění jak ve městě Jaroměřice nad Rokytnou, tak i ve všech připojených obcích. A právě takovéto pojetí a vnímání činnosti nové redakční rady bylo ze strany RM snahou maximálně naplnit. Znamená to, že jednotliví členové redakční rady Zpravodaje budou vedeni v co nejlepší přípravu a sběr zajímavých informací z jejich blízkého profesního či zájmového směru. Věřím, že tak bude naplňováno. Rozhodně redakční rada nebude v žádném případě plnit roli cenzury.

Ujímám se funkce starosty našeho města v období pomalu končícího se roku. Je to všeobecně období shonu a spěchu nejen v práci, ale i ve svém soukromí. Mnohé chceme ještě stihnout, dodělat, ukončit a vánoční svátky a konec roku je takřka za dveřmi. Chceme také, aby bylo vše v co nejlepším pořádku připraveno, nachystáno, prostě všechno nej. I zde, na úřadě chci, aby se mnohé řádně dokončilo a hlavně se všichni v maximální míře a odpovědnosti připravili na práci a činnosti pro naše město hned od prvních dnů nového roku s cílem mnohého zlepšení ve všech možných směrech a oblastech. Jak budou jednotlivé směry postupně naplňovány, budete průběžně v dalších číslech Zpravodaje z mé strany informováni. Chci Vám, vážení a milí spoluobčané, v tomto mém prvním vstupu popřát, ať se Vám všem podaří také vše letos stihnout, jak si sami přejete a hlavně ať vánoční svátky prožijete v co nejlepší pohodě, vzájemné lásce a přátelství a také i v pomoci druhým, kteří ji potřebují. Ke vstupu do nového roku 2011 Vám přeji co nejpevnější zdraví a úspěch jak v osobním životě, tak i ve své práci. A budu potěšen, když si spolu o silvestrovské půlnoci před budovou radnice připijeme na šťastné vkročení do nového roku.

S přátelským pozdravem,

(Oficiální web města Jaroměřice nad Rokytnou)

- a) Přečtěte si text korekturního cvičení a zamyslete se nad vhodností užitých syntaktických konstrukcí. V případě potřeby navrhněte změny.

3.2 Určování tzv. větných členů

Při analýze věty začneme vždy tím, že vyhledáme sloveso v určitém tvaru, a tak určíme její **predikát**. Dále můžeme postupovat podle jednoduchého algoritmu:

1. V prvním kroku odlišíme valenční a nevalenční pozice, v rámci valenčních pak vydělíme subjekt, který obsazuje levovalenční pozici; v modifikované valenční syntaxi jde o externí valenční pozici.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

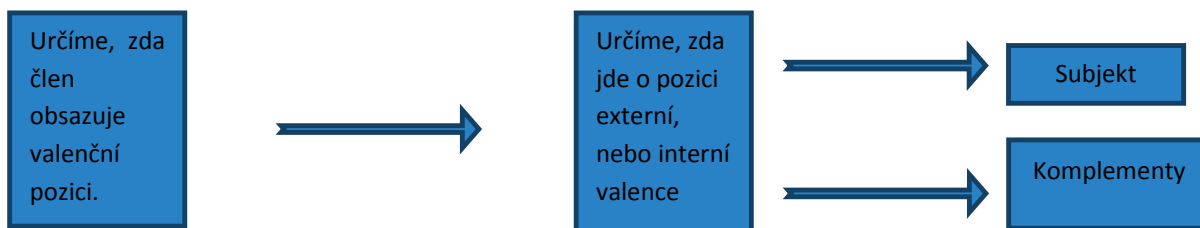
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

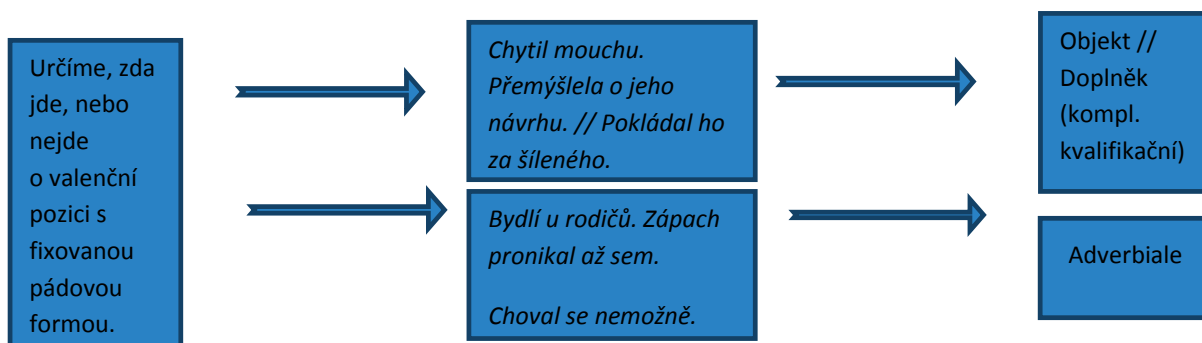
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

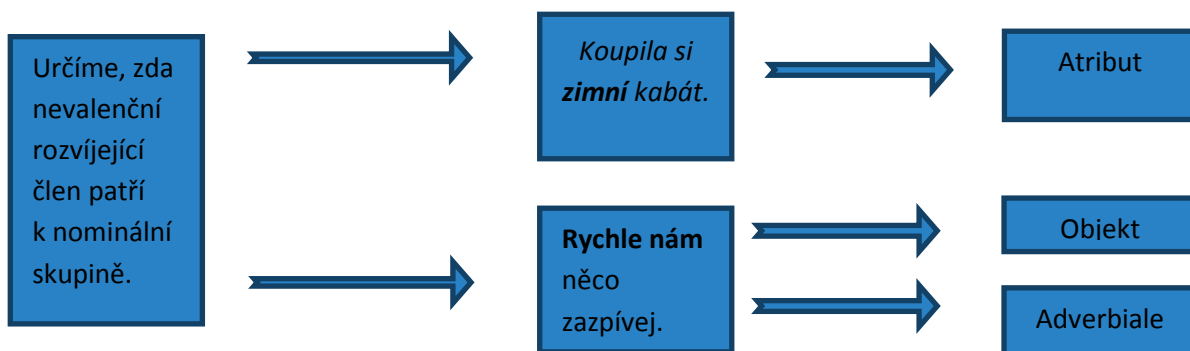
1. Podmět

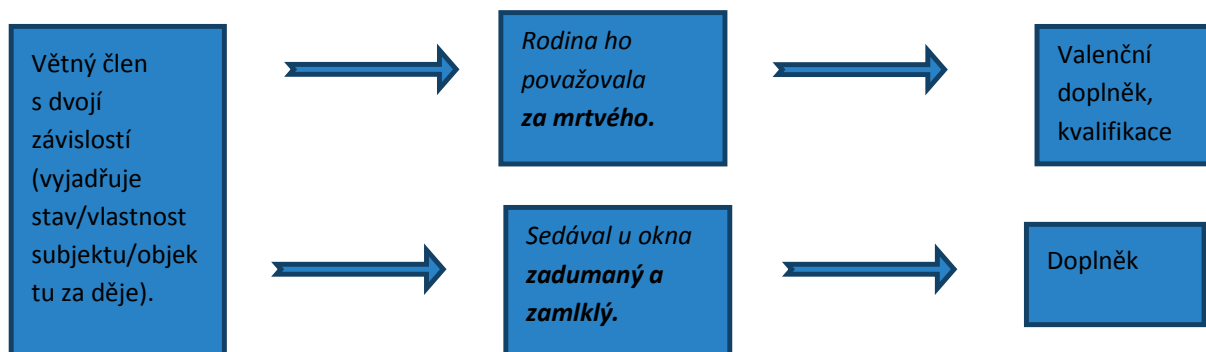
2. Pokud jsme odlišili subjekt od ostatních komplementů, následuje druhý krok. Nyní musíme v rámci pravovalenčních pozic odlišit ty, které mají fixovanou pádovou formu, od těch, které ji nemají. Při analýze věty se můžeme setkat ještě se specifickým větným členem, tzv. doplňkem, který rovněž obsazuje valenční pozice: *Tento film neshledávám závadným. Pokládám ho za odborníka.* Doplňek je ale poměrně problematický větný člen, který ve větě může, ale také nemusí obsazovat valenční pozice, a proto bude probrán zvlášť.

3. Větné členy, které obsazují nezákladové/fakultativní pozice, jsou tradičně označovány jako rozvíjející. Při jejich další klasifikaci je důležité odlišení atributů, které vždy rozvíjejí syntaktické substantivum, a proto nikdy nemohou náležet k základové větné struktuře, od nekonstitutivních předmětů a příslovečných určení.

4. Samostatně probíráme doplněk. Jde o specifický člen s dvojí závislostí. Ve větě může buď ob-
sazovat valenční pozici přísudku, nebo se do ní dostává na základě transformačních procesů,
pak jde o nepůvodní, rozvíjející člen.

4 Tzv. větné členy

4.1 Podmět (subjekt)

Za subjekt považujeme levovalenční syntaktickou pozici slovesa a výrazy v ní obsažené. Jde o pozici s formou nominativu. Mezi valenčními pozicemi je subjektová pozice pokládána za prominentní, lze do ní totiž umístit různé účastníky mimojazykové situace a docílit tak (prostřednictvím slovesného rodu) odlišné hierarchizace téže sémantické struktury. Při jazykovém ztvárnění objektivní reality je důležité např. nejenom pořadí složek, ale také to, jaký výraz mluvčí obsadí do pozice subjektu. Obvykle má totiž tendenci umístit do ní výraz, který považuje za důležitý.

Babička odkázala sestře nádherný prsten.

Agens – recipient – patiens

Sestra ten prsten dostala od babičky.

Recipient – patiens – agens

Prsten byl odkázán (babičkou) sestře.

Patiens – agens – recipient

Přísudkový výraz přebírá některé morfologické kategorie výrazu v subjektové pozici, říkáme, že se se subjektem shoduje (získává od něj kategorii osoby a shoduje se s ním v rodě a čísle). Existuje poměrně silná tendence, aby podmět korespondoval s tématem věty, tedy tím, o čem se mluví. Sémantická klasifikace subjektu je poměrně komplikovaná a rozhodně nemůžeme přijmout zjednodušené ztotožňování subjektu a konatele děje. Pro jednoduchost si pro určení

subjektu vytvoříme jednoduché kritérium: **Podmětem je výraz, na který se lze ptát otázkou KDO/CO + přísudek.**

Cvičení č. 11

V krátkých větách určete subjekt.

Parkovat před domem je přísně zakázáno.

Po starší ráně už nezůstalo ani památky.

Po výbuchu na prostranství nebylo ani človíčka.

Při takové příležitosti není možné nevzpomenout zejména jeho laskavost a obětavost.

Po té krušné zimě mamince přibýlo vrásek i šedivých vlasů.

Bylo by směšné, pokud bychom si teď začali něco vyčítat.

Dlouhé čtyři roky o něm nebylo vidu ani slechu.

Kdo se bojí, nesmí do lesa.

Tam ti nakonec napadlo sněhu!

Na každé větvi viselo po pěti zlatých jablkách.

Letos se nám urodilo jablek!

A tehdy se rozkřiklo, jaké je to zvláštní družstvo.

Kdo nebude připraven včas, zůstane doma.

Za okny se rozsvítilo na sto světél.

Jak je patrné z vět 11. cvičení, podmětem nemusí být pouze podstatné jméno nebo zájmeno v nominativu. Pozice podmětu může být v jistých specifických případech obsazena i výrazem v genitivu (nebo jiném pádu), infinitivem nebo vedlejší větou.

4.1.1 Další možnosti vyjadřování subjektu

a) Genitiv záporový

Jde vlastně o variantu nominativu. Z hlediska dnešního uživatele je hodnocen jako knižní a udržuje se především ve frazeologických spojeních (*neminulo dne; nebylo tam živáčka; nebylo po něm ani vidu, ani slechu*).

b) Genitiv partitivní

V tomto případě jde o sémantickou variantu nominativu, jeho užití je spojeno s vyjádřením množství (*Rodičům přibýlo starostí; V rybníce ubylo vody.*) Pokud nahradíme genitiv nominativem, význam množství se ztrácí: *Maminka napekla buchty! Maminka napekla buchty!*

c) Numerativ

Numerativ je důležitou variantou genitivu partitivního. V návaznosti na koncepci F. Kopečného se za podmět považuje i genitiv počítaného předmětu u číslovek pět a více a u číslovek neurčitých: *Z vozu vystoupili ozbrojení muži; Z vozu vystoupilo pět ozbrojených mužů.* Při analýze syntaktické struktury věty nesmíme zaměňovat funkci číslovek a podstatných jmen s významem kvantitativním: *Na stole ležela jablka; Na stole leželo osm jablek; Na stole ležela miska jablek.* V tomto případě už je dominujícím členem podstatné jméno miska, a to proto, že se jako nositel dominance chová v celém paradigmatu: *vedle misky jablek, před miskou jablek* apod.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

- d) Předložkový pád pro vyjádření podílnosti a přibližnosti
Těmito pády se určuje další sémantický rys subjektu: *U dveří je po jednom vrátném*, např. skutečnost, že u každých dveří stojí právě jeden vrátný. Ve větě *Své lucerničky rozsvítilo na sto svatojánských mušek* se zase signalizuje přibližnost odhadu.
- e) Infinitiv
Ačkoli se výraz ve funkci podmětu stává tzv. syntaktickým substantivem, i nadále platí, že infinitiv slovesa si zachovává svůj slovnědruhový charakter a bývá rozvíjen předmětem a příslovecným určením: *Je trestuhodné uvažovat takto o svých přátelích; Zajíždět autem do dvora je zakázáno.*
- f) Vedlejší věta podmětná
Při bližší klasifikaci vedlejších vět podmětných vyjdeme z užitého spojovacího prostředku a rozlišíme věty vztažné a spojkové: *Kdo si žádost nepodá včas, nemůže být zařazen do užšího výběrového kola; Mezi lidmi se tehdy šuškal, že všechno byla jenom její vina.*

➤ Souvětí k rozboru

Kvalitních pozemků pro vybudování ještě kvalitnějšího bydlení valem ubývá a tak pátrání po kousku volné krajiny k zástavbě která se bude nacházet nedaleko od města a blízko neporušené přírodě může ledaskdo raději vzdát ale kdykoli se takový objev podaří poučenému stavebníkovi který si tak navíc dokáže zajistit životní nadstandard může vzniknout dílko na které není snadné zapomenout.

(Podle časopisu *Dům a zahrada*, upraveno)

- V textu souvětí doplňte chybějící interpunkci.
- Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- Proveďte větněčlenskou analýzu první věty souvětí a její výsledky graficky naznačte.

4.1.2 Nevyjadřování subjektu

Pokud má přísudkový výraz formu 1. nebo 2. osoby, podmět zůstává slovně nevyjádřený. Jeho vyjadřování pomocí osobních zájmen *já, ty, my, vy* je příznakové a obvykle bývá motivováno komunikačními (*Přednášky s vámi bude mít profesor Horák, já povedu semináře.*) nebo konstrukčními faktory (*Já, která jsem se nejvíc snažila, jsem to nakonec odnesla za všechny.*). Důvodem může být i potřeba důrazu nebo explicitního vyjádření podmětu: *Dokážeme to. My to dokážeme. Já a ty to dokážeme.* „Vynechávání“ podmětu ve větách se slovesem ve 3. osobě je možné pouze tehdy, pokud se týž podmět vyskytuje ve větách následujících po sobě.

Nevyjádřený podmět je třeba odlišovat od podmětu všeobecného (*Jak si usteleš, tak si lehneš; V podobných případech se nemůžeme spoléhat na pohotovost ostatních řidičů, všechny věci proto raději necháme na místě a co nejrychleji opustíme vozidlo.*) a od podmětu neurčitého (*Včera v noci v sousedství vykradli byt; Už o tom mluvili i v rádiu.*).

V jistých specifických případech může být subjekt vyjádřen zástupným výrazem adverbialní povahy: *Doma (= lidé doma) budou chtít, aby se po otci ujala firma.* Můžeme sem zařadit případy, kdy podmětové jméno bývá pravidelně vypouštěno a na jeho místě zůstává neshodný přívlastek tohoto jména: *V práci (= lidé z práce, spolupracovníci) mu tento krok nikdy nezapomně-*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

li. Výrazy označující rodiny, obyvatele nebo instituce Šmilauer v *Novočeské skladbě* (Šmilauer 1966: 129) hodnotí jako lexikalizované elipsy: *U Nováků budou chovat*. Srovnejte následující věty:

Parlament odhlasoval všechny zákony.

V Parlamentě odhlasovali všechny zákony.

Všechny tyto zákony odhlasovali v Parlamentě.

4.1.3 Věty podmětové a bezpodmětové

Podmětové věty jsou takové věty, jejichž přísudkový výraz vytváří levovalenční subjektovou pozici. Existují ovšem i takové věty, jejichž přísudkový výraz tuto pozici nevyžaduje: *Prší; Dědečkovi se v lázních celou dobu stýskalo; Na ulicích v těch dnech bylo velmi kluzko.*

Přísudkový výraz pak nevyjadřuje shodu a je nositelem predikačních kategorií, tedy času a způsobu. Rozlišujeme bezpodmětové věty primární a sekundární, ty pak představují výsledek transformace výchozí podmětové struktury: *Na vánočním večírku jsme tancovali až do rána* → *Tancovalo se až do rána.*

4.1.3.1 Primární bezpodmětové věty

a) s přísudkem slovesným: *V peci vyhaslo; Hlady mu kručelo v břiše; Mrazí ho; Nechutná mi; Zastesklo se jí po rodičích;*

b) s přísudkem slovesně-jmenným: *Bylo dusno; Bylo mi smutno; Bylo jí horko; Venku bylo jako na jaře; U nich bylo, jako by se chystali na pohřeb.*

Z uvedených příkladů je patrné, že slovesa mohou vytvářet pravovalenční pozice. Přísudky slovesně-jmenné jsou tvořeny odpovídajícím tvarem slovesa být a tzv. predikativem. Jde o výraz, který je formálně i funkčně odlišný od příbuzného adverbia. Mívá zakončení na -o a figuruje pouze v této syntaktické pozici (*mlhavo, mrazivo, nevlídno*). V tomto typu přísudků se ale mohou objevit i předložkové pády, způsobová adverbialní určení nebo vedlejší věty.

4.1.3.2 Sekundární bezpodmětové věty

Sekundární bezpodmětové věty vznikají jako výsledek transformačního procesu nazývaného deagentizace a mluvčí v nich z nějakého důvodu nevyjadřuje konatele děje: *Mluvilo se o tom všude; Tam se vždycky čeká strašně dlouho.*

➤ Souvětí k rozboru

Zatímco za okny bylo stále mlhavo a mrazivo, v hlavičkách obou dětí už začal uzrávat plán, který by jejich rodiče jistě pokládali za bláznivý a neuskutečnitelný, ovšem oběma sourozenci byl vyhodnocen jako geniální, protože na jeho konci se v mlhavých konturách rýsovala společná letní dovolená, na které se nikomu nebude stýskat a na které bude samozřejmostí, že zase všichni budou fungovat jako jedna rodina.

a) Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.

b) Proveďte větněčlenskou analýzu jednotlivých vět souvětí a její výsledek graficky naznačte.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

❖ Souhrnné cvičení č. 3

Kromě výběru vhodné lokality je důležité zamyslet se nad požadovanými charakteristikami vlastního pozemku a proto nemáme-li ještě projekt budoucího domu měli bychom mít alespoň představu o jeho velikosti protože rozhodně nevypadá dobře pokud zastavíme většinu pozemku tak že kolem domu zbude jenom chodníček tento způsob je ospravedlnitelný pouze v místech kde je cena půdy opravdu vysoká například v blízkosti center nebo velkých měst.

(Podle časopisu Dům a zahrada, upraveno)

- a) V textu souvětí doplňte chybějící interpunkci.
- b) Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- c) Proveďte větněčlenskou analýzu první věty souvětí a její výsledky graficky naznačte.

✓ Korekturní cvičení

Chtíce-nechtíce, aneb konání člověka každému jeho vlastní

Rád bych se zde v mém článku zamyslel svojí úvahou nad myšlenkou a samostatnou podstatou té, či oné přínosnosti každého z nás pro společný prospěch věcí, pro společné budování a navyšování vzájemných hodnot, pro celkovou vzájemnou sounáležitost a celkově vzájemného konání a přinášení dobra mezi námi všemi lidmi. Ve své podstatě jednoduché řešení a jednoduše řečeno. Všichni však víme, jak mnohdy jest těžce naplnitelné. Ale proč těžce? Ono ve svém důsledku tuto myšlenku, tyto cíle, které si myslím jsou nebo jinak řečeno, by měly být snad základem uvažování a jednání každého z nás, základem vnitřního citění pro dobro, spravedlnost a pomoci tam, kde mohu, základem svého vnitřního přesvědčení oddat se své povinnosti přinést maximum ve svém konání, je myslím povinností nás všech v tomto hluboce naplňovat. A jsem tomu rád, že ve svém blízkém okolí, ve své úzké spolupráci mám kolem sebe ty lidi, kteří v naplňování těchto myšlenek, těchto cílů vystupují a jednají.[...] Spíše naopak se pak bohužel ke mně a k občanům dostávají různé podsunuté a vykonstruované informace, nemající v sobě žádný základ reálnosti a dobrého řešení pro město, pro nás občany, informace spíše hatící to, co se podařilo kvalitně zbudovat, co se dobře povedlo a také i mnohdy napravilo a udělalo na konec ve své vyšší hodnotě.

(Oficiální web města Jaroměřice nad Rokytnou)

- a) Přečtěte si text korekturního cvičení a zamyslete se nad vhodností užitých syntaktických konstrukcí. V případě potřeby navrhněte změny.

4.2 Přísudek (predikát)

Predikát je takový větný člen, kterým se podmětu (nebo tomu, co je jako podmět rekonstruovatelné) přisuzuje nějaký znak, tedy děj, stav, vlastnost a jejich změny. Díky predikačním/aktualizačním gramatickým kategoriím navíc tyto příznaky může aktualizovat vzhledem k okamžiku promluvy a modálně charakterizovat z hlediska způsobu jejich platnosti. Tyto kategorie jsou pak syntakticky nezávisle proměnné. Morfologické kategorie osoby a čísla jsou syntakticky

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

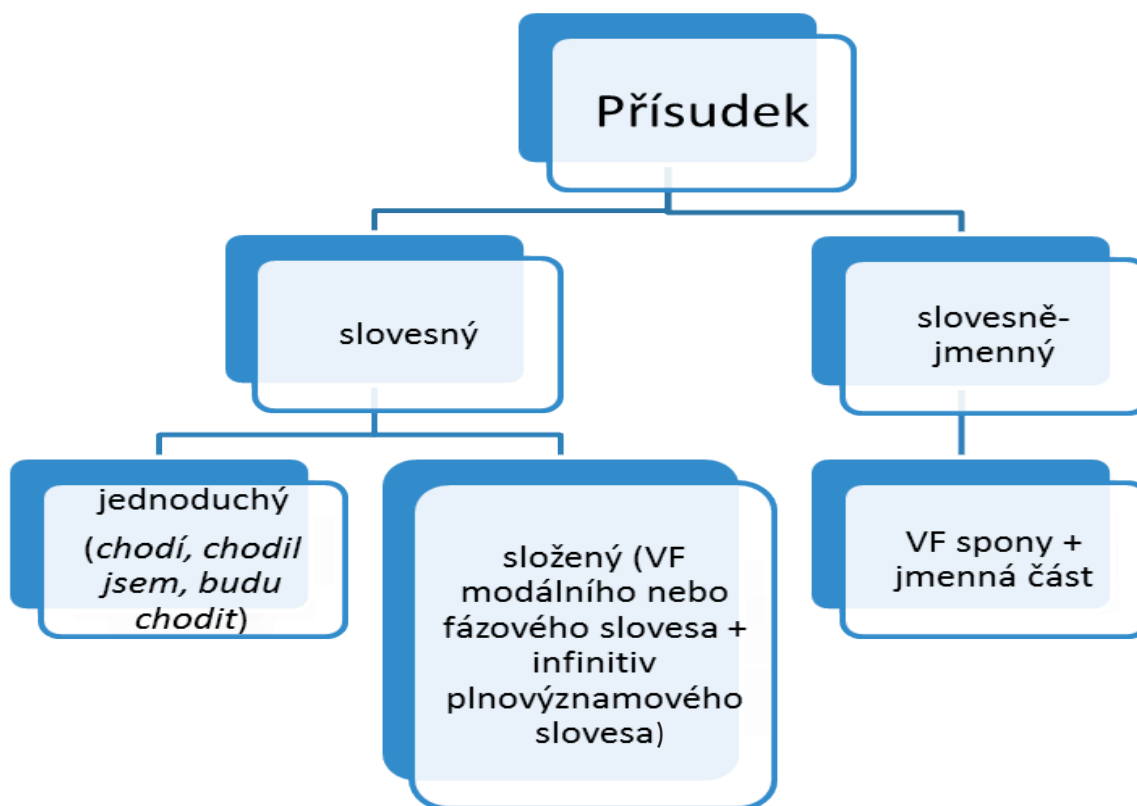
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

závisle proměnné, ve větě vyjadřují formální shodu přísudku se subjektem, a proto se nazývají kongruenční (v určitých tvarech vyjadřuje VF i shodu rodovou).

Graf č. 2: Přísudek

4.2.1 Přísudek slovesný jednoduchý

Bývá vyjadřován určitým slovesným tvarem plnovýznamového slovesa. Význam slovesa může být vyjádřen ve spojení kategoriálního slovesa s dějovým podstatným jménem. *Mluvnice češtiny 3* řadí podobné případy jako *provádět odvodnění, vykonat rozbor, udělit vyznamenání* mezi tzv. analytické predikáty. Autoři *Skladby češtiny* je hodnotí jako přísudek slovesně-jmenný. Mezi slovesně-jmenné přísudky s kategoriálním slovesem řadí a) spojení slovesa *stát se/stávat se, dělat/udělat, činit/učinit* + konkrétní substantivum/adjektivum; b) spojení kategoriálního slovesa s významem přináležitosti, změny lokalizace, činnosti apod. + dějové nebo stavové substantivum (*Dám návrh na jeho povýšení; Upadl do rozpaků; Celou záležitost uvedu do pořádku; Dělal hluk.*). I zde se však rozlišuje mezi případy, kdy jde o jednu syntaktickou jednotku (*vzít na vědomí, uvést do pohybu, dostat se do problémů*) a kdy jde o dvě syntaktické jednotky (*provádět kontrolu, dát rozkaz, dělat potíže*). (Detailnější poučení viz Karlík – Nekula – Pleskalová (eds.) 2002: 339, heslo *Predikát analytický*.)

4.2.2 Přísudek slovesný složený

Složený přísudek vzniká spojením určitého tvaru modálního (*moci, muset, chtít, mít, smět*) nebo fázového slovesa (*začít, zůstat, přestat*) a infinitivu plnovýznamového slovesa. Sloveso *zůstat* může být i plnovýznamové a ve významu „zdržet se“ funguje jako přísudek jednoduchý: *Na návštěvě zůstali celý týden*. Závěrečnou fázi děje vyjadřují i slovesa *nechat* a *zanechat*: *Nechal pití; Zanechal studii*.

4.2.3 Přísudek slovesně-jmenný

O přísudku slovesně-jmenném (verbonominálním) uvažujeme tehdy, pokud je vyjádřen ve dvou složkách: a) slovesné, tzv. sponě, která je tvořena slovesem v určitém tvaru (aktualizuje výpověď časově i modálně); b) jmennou složkou, která nese lexikální význam.

4.2.3.1 Spona

Funkci spony plní sloveso *být*, změnu stavu pak implikuje sloveso *stát se/stávat se*: *Její bratr je učitelem; Její bratr se stal učitelem*. Toto pojetí spony ovšem není přijímáno obecně a např. *Mluvnice češtiny 3* (Daneš et al. 1987: 60) hodnotí spojení *stát se + instrumentál substantiva* jako přísudek + komplement kvalifikační. O přísudku analytickém viz výše.

4.2.3.2 Vyjadřování jmenné části přísudku

Jmennou část přísudku tvoří především autosémantické slovní druhy: podstatné jméno, přídavné jméno a příslovce, v některých případech i jiné slovní druhy: *Jak dlouho už jsou vlastně svoji? Z tohoto okna je za pěkného počasí vidět až na Pálavu*. Neslovesná část přísudku může být vyjádřena i vedlejší větou: *Ty šaty byly, jako by je ušil z mlhy a kapek rosy*.

a) Přísudkové podstatné jméno

Ve spojení s VF slovesa *být* mohou ve funkci jmenné části přísudku fungovat substantiva v prostých i předložkových pádech:

Ty jsi normální zloděj; Její bratr byl vysoké postavy; Byl miláčkem všech; Už je jako soudek; Ta polévka je z kuřete; Ten přípravek je proti mšicím; Já nejsem na sladké; Ale to je k popukání.

Nominativu se užívá při vyjadřování stálé vlastnosti nebo při zařazení do třídy (*Kočka je savec*.); instrumentál naopak vyjadřuje vlastnost, která je časově omezená nebo se chápe pouze jako aktuálně platná (*On je oblíbencem naší nové třídní; Ted' je poslancem parlamentu, ale předtím pracoval jako lékař*.). Užití genitivu je výrazně omezené, užívá se prakticky pouze v případě tzv. genitivu vlastnosti (*Jeho žena byla útlé postavy*.).

b) Přísudkové přídavné jméno

Přísudkové přídavné jméno má obvykle tvar nominativu: *To jsem zvědavá, jak si s tímhle poradíš*. Instrumentál bývá užít v případech, kdy chceme odlišit jmennou část přísudku od přívlastku: *Není nepodstatnou připomínka, že tento problém se začíná týkat i malých dětí*. V genitivu se přísudkové přídavné jméno užívá tehdy, pokud je podmětový výraz v numerativu: *Pět hrušek v tom košíku bylo nahnílych*; nebo je-li podmětem výraz typu *cosi, cokoli, něco, nic* apod.: *Něco na tom člověku je divného*. Ve specifických případech, kdy je slovesná část přísudku tvořena slovesem *mít*, je přísudkové adjektivum v akuzativu: *Honzíka ted' máme nemocného*.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

V přísudcích bývají užity dlouhé i krátké tvary adjektiv. Adjektiva slovesného původu odvozená z příčestí trpného mívají dlouhé tvary, pokud vyjadřují stav: *Oběd už je uvařený; Postel už je ustlaná*. Dlouhým tvarům mohou v některých případech konkurovat tvary krátké: *Byl nadšený X Byl nadšen*. V obou případech je význam stavový, a proto je hodnotíme jako přísudek jmenný se sponou. Naopak ve větách s významem dějovým se užívá tvaru opisného pasiva, jde tedy o přísudek slovesný: *Snímek je právě analyzován ošetřujícím lékařem*.

c) Přísudkové příslovce

Adverbia jsou obvykle adjektivního původu: *Není mi dobře*. Mezi adverbia se řadí i tzv. predikativa: *Je deštivo; mlhavo; větrno; Je mi smutno; U nich je útulno*.

d) Vedlejší věta

Z funkce přísudku ve stavbě věty vyplývá, že vedlejší větou může být nahrazena pouze jeho jmenná část: *Stála přede mnou a byla, jako by ji někdo vyměnil; Příroda tam už dávno není, jak si ji pamatuješ z dětských výletů*. Za vedlejší věty přísudkové považujeme i ty, které bezprostředně závisejí na odkazovacím výrazu: *On ale nebyl takový, jak se tvářil*.

➤ Souvětí k rozboru

- 1) Pokud byla jeho přítelkyně skutečně taková jak vypadala na fotce kterou nám všem nafoukaně ukazoval pak jsme nedokázali pochopit co na ní vidí ani proč je na ni tak pyšný protože s jejím lívancovitým rozteklým obličejem ani s její pouťovou parádou by se na ulici nechtěl ukazovat nikdo z nás.
 - 2) V mottu k Hemingwayově románu Komu zvoní hrana se říká velmi prostá veliká pravda nebo spíš životní zkušenost kterou si bohužel my všichni uvědomujeme pozdě až když jsme zralí respektive přezralí a to že všichni žijeme v pospolitosti a tak odejde-li jeden z nás je to jako by se ztratil i kus každého jednotlivce.
 - 3) Stačí-li někomu že je jaký je a že zná a chápe co znal a chápal dosud pak je promiňte cosi jako boží hovado a snad ani nemá nesmrtelnou duši.
- a) V souvětích doplňte chybějící interpunkci.
 - b) Naznačte graficky jejich strukturu a určete druh vedlejších vět.
 - c) Proveďte větněčlenskou analýzu jednotlivých vět daných souvětí a výsledky graficky naznačte.

Cvičení č. 12

Určete druh přísudku.

Ten dokument už je prověřován policií.

Na takovou otázku ti přeci nemohl rozumně odpovědět!

Bohužel, náměstek je dnes v Brně.

Tím jste ho nemohla uctít, on je spíš na sladké.

Naštěstí už přestal kouřit.

Přeci dobře víš, že strašidla nejsou.

Z výsledku výběrového řízení jsme byli upřímně nadšení.

Čerstvé pečivo už bohužel není.

Jeho maminka byla Angličanka.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

*Na přímé otázky je nutné odpovídat přímo.
Vědět to, byl bych vám zatelefonoval už včera večer.*

Z úkolů 12. cvičení je zřejmé, že od slovesa *být* ve funkci spony je třeba lišit jednak ty případy, kdy *být* plní funkci plnovýznamového slovesa ve významu existovat (*Dobří lidé přeci ještě jsou.*) nebo plní zástupnou (*Honzík je už dva týdny v nemocnici.*) či dispoziční funkci (*Guláš už není.*) nebo je součástí analytického slovesného tvaru (*V té věci už byl vyslýchán na policii; Byl bych pracoval mnohem usilovněji.*).

Cvičení č. 13

Proveďte větněčlenskou analýzu vět následujícího souvětí a její výsledky graficky naznačte.

Ačkoliv je opravdu velké množství ozdobných trav a jejich správné botanické rozdělení není zcela snadnou záležitostí, z uživatelského pohledu je jistě dostatečné jejich jednoduché rozdělení do dvou hlavních skupin.

(Podle časopisu *Dům a zahrada*, upraveno)

➤ Souvětí k rozboru

Rozhodnutí o zateplení rodinného domu je vzhledem k trvale rostoucí ceně energií poměrně snadný úkol stejně prostě už ale nemůžeme odpovědět na otázku jaký materiál k tomu použijeme protože v nabídce se jich začala objevovat celá řada a každý z nich má velmi specifické vlastnosti které ho předurčují pro konkrétní využití a tak protože požadavky na materiál kterým budou zateplovány obvodové stěny budou určitě odlišné od požadavků na materiál izolující střešní konstrukci je potřebné seznámit se s prostředím v jakém bude izolant plnit svoji funkci a pak už stačí jen porovnat jednotlivé parametry které nám naznačí optimální volbu a začít vybírat.

(Podle časopisu *Dům a zahrada*, upraveno)

e) V textu souvětí doplňte chybějící interpunkci.

f) V textu souvětí vyznačte přísudky a určete jejich druh.

g) Naznačte graficky syntaktickou strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.

4.2.4 Několikanásobný přísudek

Souřadně spojené věty se stejným subjektem je třeba odlišovat od jednoduché věty s několikanásobným přísudkem. Nejzásadnějším rozlišujícím znakem je společné, nebo naopak samostatné predikátové rozvití: *Děti ochutnávají a zkouší nejrůznější pamlsky.* Důležité také je, aby šlo o slovesa významově blízká (synonymní): *Vyprané prádlo žehlila a mandlovala*, a poměr mezi nimi musí být vždy slučovací. Jiné významové vztahy už by obě propozice distancovaly. O spojení vět jde vždy v těch případech, pokud slovesa mají samostatné rozvití: *Mandlovala povlečení a ručníky a žehlila menší kousky prádla* a různou časovou formu: *Ty jsi mě vždycky podváděl, podvádíš a zřejmě i budeš podvádět* nebo různý ilokuční potenciál: *Včera sis vzal dvě stovky a už chceš půjčit další peníze?*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Cvičení č. 14

V následujícím souvětí určete počet vět a graficky naznačte jeho syntaktickou strukturu.

Když se blížil k rodnému stavení, každým pórem své kůže cítil a vnímal blízkost domova, který tak neuváženě opustil, a ačkoli si nikdy nemyslel, že by k tomu mohlo dojít, teď musel alespoň v duchu dát za pravdu své sestře a uznat její slova, která v teple domova ironizoval, ale která mu později nesčetněkrát vytanula na mysl, slova o tom, že všude je dobře, ale doma nejlépe.

Těsnost spojení je větší, pokud jsou přísudky složené nebo jsou vyjádřeny složenými slovesnými tvary. Pro rozlišení souřadně spojených několikanásobných predikátů od samostatných vět ale platí stejná pravidla jako pro přísudky jednoduché: *Začala se učit a připravovat na zkoušky* X *Začala se učit na zkoušky a pomalu taky připravovat na prázdninové cesty.*

Cvičení č. 15

V následujícím souvětí určete počet vět a graficky naznačte jeho syntaktickou strukturu.

Všichni, kdo touží po adrenalinovém zážitku, si teď mohou zaplatit vlastní únos, dostat se do kůže pašeráka drog, být pohřbeni zaživa nebo navštívit svůj vlastní pohřeb, neboť právě tato bizarní dobrodružství nabízí jedna firma ve Francii, která slibuje, že když zakusíte opravdový pocit násilí, hrůzy a strachu, čeká na vás nezapomenutelný psychický zážitek, a protože vše závisí pouze na ceně, kterou jste ochotni zaplatit, můžete se sami rozhodnout, zda za únos a následné čtyřhodinové zajetí obětujete 900 eur.

Přísudek slovesně-jmenný se za koordinační skupinu považuje vždy, a to i v případech, kdy jsou jeho jmenné části samostatně rozvity: *Lesy byly neuvěřitelně hluboké, jako stvořené pro neko-nečné procházky, plné hub a ostatních letních plodů.*

❖ Souhrnné cvičení č. 4

Tomio Okamura: Vážení spoluobčané, naštveďte se!

Lidé z nižší a střední vrstvy na celé planetě mají plné zuby svých politiků, vlád. Mají vztek na bankéře a finančníky. Na politiky. Na své vlády. Rozhořčení se stupňuje. Kde je problém? Tvrdím, že v odpovědnosti.

Problém dneška i minulosti je stále v tom, že za zlo jedněch, pyká slušnější většina. Bohatí bohatnou a chudí chudnou, aniž by to mělo nějakou ekonomickou logiku. Na báčorky, že každý, kdo pracuje má stejnou šanci zbohatnout už nikdo dnes neuvěří. Často je tomu přece naopak – talentovaným a kvalitním lidem se hází klacky pod nohy, protože ohrožují ty neschopné, přesněji všehoschopné.

Miliardáři mají nižší daně než střední třída. A proč? Protože slevu mohou zaplatit.

Co asi může nabídnout ministru financí kominík nebo prodavačka ze supermarketu? To pání Bakala, Roman, Charouz už vědí, že miliardy nejsou zadarmo.

(Podle <http://okamura.blog.idnes.cz>)

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

- a) Co je příznačné pro syntaktickou výstavbu výpovědi prvního odstavce textu 4. cvičení?
- b) Určete druhy přísudků užitých v prvním odstavci textu 4. cvičení.
- c) V druhém odstavci textu odstraňte chyby v interpunkci.
- d) Graficky naznačte syntaktickou strukturu podtržených souvětí a určete druh vedlejších vět.

4.3 Předmět (objekt)

Předmět je pravovalenční pozice slovesa nebo adjektiva (a výrazy v ní), která má pevně fixovanou pádovou formu. Můžeme se na něj tedy ptát všemi pádovými otázkami kromě KDO/CO?⁶ Objekt obsazující pravovalenční pozici predikátu je součástí základové větné struktury, a pokud by nebyl obsazen, nevznikla by úplná, gramaticky správná věta: **Eva potkala; *Nepřítel zabil*. Existují ovšem slovesa, která obligatorní vyjádření objektu na povrchové rovině nemají, např. *Marek od patnácti let kouří (= cigarety); Utíkalovi včera zabíjeli (= prase)*. Objekt u adjektiva bývá výsledkem transformačních nominalizačních procesů: *chtěl peníze => chtivý peněz, toužil po úspěchu => toužící po úspěchu*.

4.3.1 Vyjadřování objektu

a) Podstatným jménem

Funkce objektu patří k primárním syntaktickým funkcím substantiva: *potkal Evu, namaloval obraz*. Předmětovou pozici vytvářejí i slovesa v neurčitém tvaru: *Zakázala jsem ti hrát karty; Hleděl do nebe vzpomínaje na ztracená léta* nebo adjektiva, která vznikají při transformačních procesech: *člověk čtoucí knihu; babička vzpomínající na mládí*.

b) Vedlejší větou

Vedlejší věty mohou být spojkové: *Slíbila mi, že se vrátí před večeří*, nebo vztažné: *Chtěla mít všechno, co uviděla*. Právě vedlejší věty předmětné bývají velmi často transformovány na větný člen: *Obě strany se dohodly, že uzavřou dohodu => Obě strany se dohodly uzavřít dohodu / na uzavření dohody* (nominalizace). *Poslouchal, jak hraje orchestr => Poslouchal orchestr* (kondenzace).

c) Infinitivem

Infinitiv obvykle konkuruje vyjádření vedlejší větou a do věty se dostává jako výsledek transformačního procesu: *Přála si, aby nemusel ráno vstávat tak brzy => Přála si nemuset ráno vstávat tak brzy*.

4.3.2 Pád objektu

4.3.2.1 Akuzativ je základní formou objektu, během historického vývoje stále narůstá počet sloves, která mají akuzativní valenci. Slovesa vytvářející tuto pozici se nazývají přechodná/transitivní. Jako objekt se určuje i zvrtné zájmeno se u sloves, u nichž může být nahrazeno substantivem

⁶ V tradičních gramatikách se tvarová řízenost nazývá rekce; sloveso má určitou vazbu a určuje pádovou formu závislého substantiva.

a nefunguje tedy jako volný morfém u sloves pouze zvrtných: *Česala se před zrcadlem – Svě děti česala před zrcadlem X Smál se; Báł se; Díval se.*

Jako variantu předmětového akuzativu hodnotíme také případy tzv. genitivu záporového (*Ne-měli peněz.*), genitivu partitivního (*Přisypal jí ořechů i jablek.*) a numerativu (*Toho večera potkal šest čertů a osm andělů, ale Mikuláše jenom jednoho.*).

4.3.2.2 Genitiv

Sloves, která by utvářela pravovalenční pozici ve formě genitivu, je podstatně méně, než v případě uvedeném výše. Jde vesměs o slovesa zvrtná, sémanticky je můžeme rozdělit do čtyř skupin:

- 1) Genitiv cílový, dotykový: *dožadoval se svých práv; dovolával se spravedlnosti; dotkl se natřené-ho plotu.*
- 2) Genitiv odlukový: *zřekl se nároku na odměnu; vzdal se svého majetku; zbavil se všeho nepo-třebného.*
- 3) Genitiv podnětový: *bál se psů; lekal se stínů; štítíl se pavouků, myší a hadů.*
- 4) Genitiv kvantitativní (jde vlastně o variantu akuzativu, viz výše): *Co se mi napsal dopisů; Co se jí nanosil květin.* Samostatnou skupinu tvoří tzv. genitiv partitivní: *Nalil si vína; Napil se vody; Lízl si zmrzliny; Užívá chemických prostředků s mírou.*

Genitivní vazby jsou v češtině na ústupu a spojení typu *dobyli města; dosáhnout svých cílů; užívat pomůcek* se již pocítují jako knižní.

V transformovaných strukturách se genitiv vyskytuje u dějových přídavných jmen odvozených od tranzitivních sloves: *poslouchat rodiče => poslušný rodičů; dbát na své povinnosti => dbalý povinností; znát zákony => znalý zákonů.*

4.3.2.3 Dativ

Valenční dativ

Dativ je druhým základním předmětovým pádem. Předmět v dativu bývá často na ději nějak zainteresován nebo k němu děj směřuje, často jím bývá živá bytost. Levointenční pozice pak bývají na sémantické rovině obsazovány následujícími participanty:

- 1) Recipient: *Daroval jí kytku a prsten; Mně řekla, že už spolu nechodí; Za to ti šéf pěkně vynadá.*
- 2) Posesor (u sloves braní): *Zabavili mi doklady i peníze; Na nádraží mi někdo ukradl nový mobil.*
- 3) Beneficient: *Pomáhal slabším; Ubližoval nevinným; Připíjel jim na zdraví.*
- 4) Expirient (prožítel): *Vadí mi, když lžeš; Imponoval mi svou rozhodností.*
- 5) Ludikant (vůči komu něco hodnotíme): *Tohle ti moc sluší.*

Existuje i nepřilíš početná skupina sloves s „neživotnými“ objekty v dativu: *Předcházel pro-blémům; Vyhýbal se komplikacím; Rozuměl počítačům.* U některých sloves je možné obsazení valenční pozice „životným“ i „neživotným“ objektem: *smát se, věřit, sloužit.*

Podobně jako u genitivu i v případě dativu je u některých sloves původní dativní valence na ústupu: *učit se něčemu.*

Dativní valenci mají i odvozená adjektiva: *podobný své matce, srozumitelný i malým dětem, vděčný rodičům.*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Volný dativ

Jde o případy, kdy sloveso nevytváří odpovídající valenční pozici a užití výrazu ve formě dativu je motivováno sémanticky nebo pragmaticky. I v tradičních syntaxích (Šmilauer 1966: 221) se objevuje názor, že se v těchto případech vyjadřují spíše významy příslovečné. V *Mluvnici češtiny 3* (Daneš et al 1987: 65n) se pro tyto případy zavádí určení prožívatele prospěchu. Jde o člen se sémantickým příznakem [+ person] a bývá obsazován výrazem určeným pro „zainteresovanou osobu“: *Opatrujte mi ji dobře; Dcera se sousedům zrovna nevyvedla*. Důležité je, že jde vždy o případy, ve kterých výraz v dativu neplní distinktivní funkci v základové větě struktury. Jelikož pro naše pojetí je významnějším faktorem způsob formálního vyjádření, přidržíme se tradičního označení objekt/předmět.

Mezi sémanticky motivované volné dativy řadíme:

- 1) Dativ prospěchový (commodi et incommodi)
Vyjadřuje osobu nebo zvíře, v jejichž prospěch nebo neprospěch se něco děje. Svým významem má blízko k příslovečnému určení účelu a alternativně je možné jej tímto určením nahradit: *Natrhala mamince květiny X Natrhala pro maminku květiny*.
Do této skupiny řadíme například: *Namaluj babičce nějaký obrázek; Zazpívej nám ještě nějakou písničku; Zajdi mi do obchodu pro sůl a zápalky; Rodiče svému synovi našli dobrou partii*.
- 2) Dativ přivlastňovací (posesivus)
Vyjadřuje vlastníka nějakého předmětu, který je daným dějem postihován k vlastníkovu prospěchu, nebo neprospěchu: *Šlápl mi na nohu; Propálil bratrovi do svetru díru; Vyhaslo mi v kamnech; Sousedovi utekla žena*.
- 3) Dativ zřetelový (respectivus)
V tomto případě jde o **příslovečné určení zřetele**. Substantivum nebo jeho substitut v dativu vyjadřují, s ohledem na koho nebo se zřetelem ke komu platí děj vyjádřený přísudkem: *Mamince to přišlo dost hloupě; Dětem to bylo lhostejné; Je mi to strašně trapné*.
Mezi pragmaticky motivované volné dativy řadíme:
 - 1) Dativ emocionální: *Tak ty nám tady budeš lenožit! No to je mi pěkný pořádek!*
 - 2) Dativ kontaktní: *A on vám mi na to ani neodpověděl! Tak jdu a najednou ti mám takový divný pocit.*
 - 3) Dativ zainteresování: *Zápas nám bude pomalu končit; Maso už nám začíná hezky měknout; Vy jste se nám dočista osypala!*

Tradičně jsou tyto případy shrnuty do jedné množiny a označeny jako dativ etický/sdílnosti. Z hlediska větné stavby je ale důležité, že výrazy v dativu mají v těchto případech povahu částic, a proto se při analýze neurčují jako větné členy. Ve výpovědích se vyskytují jako prostředek pro vyjádření citového zabarvení nebo pro navázání kontaktu.

Cvičení č. 16

Rozhodněte, zda výrazy v dativech obsazují nebo neobsazují valenční pozice přísudkového slovesa, resp. zda se určují nebo neurčují jako větné členy.

Je mi to strašně trapné.

Tak ty mi tady budeš lhát?

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

*Nabízela mi pomoc, ale odmítla jsem.
Tak jsem ti tam stála jako opařená.
Rodičům přeci není lhostejné, co s tebou bude.
Sousedovi se zaběhl pes.
Můžeš mi s tím pomoci?
Na autě mi ulomil zrcátko.
On vám se z toho už do smrti nevzpamatoval.
Bratrovi vyhořela truhlářská dílna.
Snažila jsem se ho přesvědčit, ale nevěřil mi ani slovo.
Tomu moc nerozumím.*

4.3.2.4 Instrumentál

Instrumentál je pád s výraznou sémantickou charakteristikou. Předmětové doplnění se vyskytuje u omezené skupiny sloves a často i v těchto případech nese stopy příslovečného významu (nástrojového, prostředkového). Předmětový instrumentál bývá u sloves s významem:

- 1) Smyslového vnímání: *Dům i zahrada zněly zpěvem; Kolem to hučelo čilým životem; Večerní vzduch voněl kouřem i příslibem deště; Čert smrděl sírou a ohněm; Plyn hoří modrým plamenem; Skříň zela prázdnotou; Sevřely se jí rty a hrdlo chutnalo žlučí; Kamna sálala teplem; Dům číšel čistotou.*
- 2) „Opatřit něco něčím“ (zde je plynulý přechod k určení prostředku): *Sudičky ho obdarovaly odvahou i talentem; V úkrytu nás zásobili jídlem i knížkami; Chodník posypali pískem; Záhony přikryli chvojnami; Děti opatřili nejnutnější výbavou; Opásala prince zlatým řetězem.*
- 3) Plnosti a hojnosti: *Náměstí se naplnilo lidmi; Obchody se zaplavily do té doby nevidaným zbožím; Karafy napustili olejem i vínem; Obklopila se nevidaným luxusem; Stoly tam doslova přetékaly dobrým jídlem i pitím; Kypěla zdravím a nespoutaným mládím; Vynikala krásou i chytrostí; Plýtvali penězi i zděděným bohatstvím; Nešetřili vodou ani elektrickou.*
- 4) „Hýbat něčím“: *Hodil po mně míčem; Smýkl jím do sněhu; Mrštil taškou o zem; Praštil rukou do stolu; Mávala mi šátkem; Ve vzteku sebou tloukl o zem; Škubnul ramenem a ucukl koutkem; Mrkal očima; Podupával si nožkou; Šlehla po mně pohledem; Jazykem mrskala jako ještěrka.*
- 5) „Zabývat se něčím“: *Zaměstnával se myšlenkou; Obíral se představou.*
- 6) Duševních stavů: *Chlubila se svým vzděláním; Pyšnil se dětmi; Opovrhovala jeho slabostí; Spokojila se i suchou kůrkou.*
- 7) Změny psychosomatického stavu: *Uklidnil se hrou na klavír; Unavil se prací; Rozčílil se četbou novin.*

Formu instrumentálu má objekt u adjektiv *hojný, známý, slavný, vinen*. Jelikož ale v těchto případech není bezprostředně závislý na slovese, nemůže se jednat o komplement, ačkoli obsazuje valenční pozici.

❖ Souhrnné cvičení č. 5

Má žena se docela právem pyšní našimi dvěma kluky ve věku devět a pět let kteří chodí na fotbal na keramiku na kytaru počítače a plavání ale když to sečtu suma sumárum tyto jejich

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

kroužky nás každý měsíc stojí víc než deset tisíc korun což je už opravdu hodně a tak jsme se s manželkou začali zabývat podomním provizním prodejem finančních produktů protože měsíční plat už nám pomalu přestává stačit a navíc ještě splácíme dvacet tisíc měsíčně hypotéku za malý řadový domek takže někdy už mám pocit že se prací pro děti naprosto vyčerpám abych sám nakonec zemřel v naprosté bídě.

- a) V souvětí souhrnného cvičení doplňte chybějící interpunkci.
- b) Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- c) V textu souvětí vyznačte nepravé vedlejší věty a určete jejich druh.
- d) Proveďte větněčlenskou analýzu podtržených vět a její výsledky graficky naznačte.

4.3.2.5 Předložkové pády

I v případě předložkových pádů bývá obtížné stanovit přesnou hranici mezi příslovečnou a předmětnou platností. Pro ilustraci uvádíme příklady k jednotlivým pádům:

Genitiv: *radoval se z úspěchu; vrazil do mě; vžil se do role; zamiloval se do spolužačky; zaposlouchal se do hudby.*

Dativ: *hájl se proti obviněním; protestoval proti reformám; přiznal se ke všem chybám a omylům; tíhnul k sourozencům; šťval proti politickým odpůrcům.*

Akuzativ: *bála se o děti; dívala se na něj; nadchl se pro klasickou hudbu; střílel na špačky; ucházel se o to místo; zatahal za šňůrku.*

Lokál: *mluvil o počasí; věděl o tom; toužil po slávě a penězích; to závisí jenom na tobě.*

Instrumentál: *loučil se s kolegy; sblížil se s jejími rodiči; utíkal před povinnostmi; zamyslela se nad svým osudem; zvítězil nad vlastním strachem.*

✓ Korekturní cvičení

Chystáte se do čínského Pekingu a chcete se sklouznout? Zajímavým tipem pro tuto činnost by mohl být nově otevřený flag ship store avantgardního, belgického módního brandu Maison Martin Margiela. V dvoupatrovém obchodě je pro návštěvníky přichystaná skluzavka, která stylově zkrátí cestu dolů z horního patra. Kromě zábavného klouzání a sterilního průmyslového prostředí můžete nakupovat oblečení, módní doplňky a vybavení domácnosti, které zútulní váš byt.

(www.worn.cz)

Zvrhlým nápadům jsou dveře vždy otevřené. Přáli jste si někdy osedlat nosorožce, mrože, nebo dokonce chobotnici. Že, ne? Škoda, křesla ve tvaru těchto zvířat od španělského umělce Máxima Riery by byla právě pro vás. A nejspíš i jedinou možnou volbou (kromě dětských kolotočů) jak dosáhnout posedu „krále zvířat“. Limitovaná edice nábytku ve tvaru zvířat, je projekt, který stále není u konce a nová křesla, nebo přesněji řečeno zvířata stále přibývají. Jednotlivé kusy jsou omezeny výrobně, počtem 20-ti kusů na každý druh tohoto neobyčejně vzhlízejícího vybavení interiéru. K mání jsou tato roztomilá křesílka s přibližnou cenou 55 000 euro za kus.

(www.worn.cz)

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Superduo fotografů Mert Alas a Marcus Piggot si vzali do hledáčku nový lookbook Gucci Cruise 2012. Elegantní, moderní pánská kolekce kreativní ředitelky Fridy Giannini vypadá přesně tak jak se od italského módního domu očekává.

(www.worn.cz)

- V krátkých textech korekturního cvičení opravte chyby v interpunkci a odstraňte další syntaktické nedostatky.
- Zamyslete se nad syntaktickou stavbou krátkých textů korekturního cvičení a v případě potřeby navrhněte změny.

4.4 Příslopečné určení (adverbiale)

Vyjadřuje okolnosti (časové, místní, způsobové, příčinné aj.), za nichž platí nebo probíhá příznak vyjádřený slovesem či přídavným jménem. Je vždy bezprostředně závislé na slovese, přídavném jménu nebo příslovci a ve struktuře věty může plnit funkci komplementu, nebo adjunktu.

- Valenční adverbiale obsazuje pravovalenční pozici slovesa: *Zápach spáleného oběda pronikl až do pokoje; V té době bydlel ještě u rodičů; Na večírku se choval nemožně.*
- Nevalenční adverbiale není členem daným slovesnou valencí: *To mi říkáš dost pozdě; Už čte moc hezky; Vdala se pro peníze.*

Adverbiale není tvarově řízeno, jeho syntaktická závislost není signalizována žádnými morfologickými prostředky a způsob vyjádření tohoto vztahu se nazývá přimykání (adjunkce). Adverbiale je v klasických syntaxích jediným větným členem, který se klasifikuje sémanticky. Rozlišují se určení časoprostorová, způsobová a měrová, určení příčinnosti a určení zřetele.

4.4.1 Příslopečné určení času (adverbiale temporis)

Jeho prostřednictvím je obsah věty umisťován v čase nebo je uvedeno, jak dlouho děj trvá/trval. Dále je dělíme na určení:

- Časově lokalizující, která odpovídají na otázku KDY? *Pracoval v noci / po návratu ze školy / teď.*
- Časově limitující, která odpovídají na otázku ODKDY? DOKDY? *Pracuje už od prázdnin; Bude pracovat až do prázdnin.*
- Časově kvantitativní, která odpovídají na otázku JAK DLOUHO? JAK ČASTO? *Pracoval celou noc; Pracuje denně.*

Vyjadřují se časovými adverbii, předložkovými pády nebo vedlejšími větami. Při větněčlenské analýze je třeba lišit příslopečná určení od částic typu *ještě, už, již*: *Dnes můžete ještě odevzdávat přihlášky na státnice; Zítra už mi začíná dovolená.* Tyto výrazy zapojují obsah věty do širšího kontextu, neplní ale funkci větných členů.

Některé vedlejší věty sice mají obecně platný časový význam, jsou ale závislé na substantivu: *Od chvíle, kdy nastoupila do práce, už se ho nedokázala zbavit; Od okamžiku, co odešel, nemohla z hlavy dostat jeho obvinění.* Z čistě formální stránky jde tedy o vedlejší věty přívlastkové.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

4.4.2 Přísllovečné určení místa (adverbiale loci)

Jeho prostřednictvím je vyjadřováno umístění nějaké entity v prostoru. Dále je dělíme na určení:

- a) Statická, která odpovídají na otázku *KDE?* *Knížka leží tady; Přeci nebudeme spát pod mostem; Altánek nechali postavit doprostřed zahrady; Bydlí v Olomouci.*

Vyjadřují se místními příslovci, předložkovými pády nebo vedlejšími větami. Vedlejší věty jsou vztahné a v řídící (maticové) větě bývají odkazovací výrazy: *Večer ho našla tam, kde ho ráno opustila.* I v tomto případě je třeba lišit vedlejší věty závislé na odkazovacím výrazu a na substantivu: *Posadil se tam, odkud měl nejlepší výhled X Posadil se na místo, ze kterého měl nejlepší výhled.*

- b) Dynamická, která odpovídají na otázky *KAM? ODKUD? KUDY?* *Polož to sem; Vyskočil z okna; Protáhl se komínem.*

Vyjadřují se příslovci a zájmennými příslovci, předložkovými výrazy a vedlejšími větami. Tato určení jsou často valenčním doplněním sloves s významem přemísťování: *směřovat, zajít, blížít se, odbočit, vstoupit* ad. Jako adverbiale určujeme i takové konstrukce s předložkovými pády, které sice nevyjadřují konkrétní prostorové vztahy, ale jsou utvořeny podle podobného modelu: *Přistoupil k řešení / Přistoupil k oknu.*

Cvičení č. 17

Proveďte větněčlenskou analýzu krátkých vět následujícího textu.

Smogová situace se v Česku přes noc opět zhoršila

Na řadě míst v České republice se v noci na neděli opět zhoršila smogová situace. Překročení imisního limitu polévatého prachu hlásí například stanice z Prahy, Brna a Znojma. Nejhorší zůstává smogová situace na severu Moravy. Koncentrace prachu překračovaly imisní limity i na východě Čech. Vyplývá to z informací Českého hydrometeorologického ústavu (ČHMÚ).

(Podle serveru Novinky.cz, upraveno)

4.4.3 Přísllovečné určení způsobu (adverbiale modi)

Jde o velmi heterogenní skupinu, společným rysem jejích členů je to, že odpovídají na otázku *JAK?* *Vždycky slušně zdravil; Mluvil šeptem; Táhneš se jako šnek.* Vnímání a další klasifikace tohoto typu přísllovečného určení je v různých koncepcích různá, vždy se totiž zakládá na znalostech světa, k nimž věta referuje, nikoli na jazykovém významu.

V tradiční syntaxi je nejvlivnější pojetí Šmilauerovo (Šmilauer 1966: 277n). Způsobová určení podle něj mohou být vyjádřena přímo, přirovnáním nebo účinkem. Mezi určení způsobu patří:

4.4.3.1 Přísllovečné určení vlastního způsobu

Označuje kvalitu dějů a vlastností, odpovídá na otázku *JAK? JAKÝM ZPŮSOBEM?*

- I. Vyjádřena přímo: *Klidně odpověděl; Prohlašuji to s konečnou platností; Letěli tryskem; Jeho rod vymřel po meči; Jmenuje se Karel.*
- II. Přirovnáním: *Ona maluje jako Slavíček; Hned se nadouvá jako páv; Do ředitelovy pracovny vstupoval jako do jámy lvové.*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

- III. Účinkem: *Odpovídal do omrzení stále stejný nesmysl; Sluníčko ho opálilo dohněda; Dojalo ho to k slzám.* (V některých koncepcích se v podobných případech zavádí příslovečné určení výsledku děje.)

Formy vyjádření jsou podrobně rozpracovány např. v *Novočeské skladbě* (Šmilauer 1966: 277–286), na tomto místě se omezíme pouze na uvedení ilustrativních příkladů. Šmilauer do této skupiny řadí i tzv. příslovečné určení společenství (sociativní). Jím jsou vyjadřovány provázející osoby, věci nebo okolnosti: *Pojď se mnou; Cítím s vámi; Zradila ho s jeho největším nepřítelem; Přišel s potřebným náradím; Zvládnou to s tvou pomocí.*

4.4.3.2 Příslovečné určení míry

Označuje kvantitu či intenzitu dějů a vlastností, odpovídají na otázku *KOLIK? JAK MOC? JAK MNOHO?* Týkají se vnitřní charakteristiky slovesného obsahu a mohou vyjadřovat: velký stupeň (*vysoce účinný, šíleně naštvaný*); úplnost / neúplnost (*zcela špatný*); dostatečnou / nedostatečnou míru (*vcelku přijatelný*).

- I. Vyjádření přímo: *Je vysoký šest metrů; O krok ustup; Trošku se začervenal.*
II. Přirovnáním: *Je bílá jako stěna; Ty jsi bohatý jako Bill Gates; Lže, jako když tiskne.*
III. Účinkem: *Najedli se do sytosti; Při koupi domu smlouval až na krev; Čas se tam táhne smrtelně zdoluhavě.*

Mezi příslovečná určení míry patří i valenční doplnění sloves *vážít, měřit* nebo *stát*, která odpovídají na otázku *KOLIK?*

Vedlejší věty účinkové vyjadřují následek vyplývající z děje věty maticové. V řídicí větě je míra naznačena výrazy *tak, takový* apod., děj je pak vyjádřen ve větší míře, než by bylo obvyklé: *Strhl se takový vítr, že se lámaly stromy a odlétaly střechy.*

➤ Souvětí k rozboru

Pokud bychom chtěli celou stavbu posoudit spravedlivě není samozřejmě možné opomíjet vnější vlivy hodnocené v první chvíli bezprostředním okolím jako velmi nepříznivé protože právě ony jsou často impulsem spouštějícím celý proces tak například Horákovi naši dnešní hostitelé původně bydleli v panelovém domě a teprve poté co v protějším rodinném domku explodoval v důsledku technické závady plyn rozhodli se nemovitost koupit a opravit poškození budovy bylo ovšem natolik závažné že ji až příliš ukvapeně zboursali a na pozemku postavili nový dům.

(Podle časopisu *Dům a zahrada*, upraveno)

- a) V souvětí doplňte chybějící interpunkci.
b) Graficky naznačte jeho syntaktickou strukturu a určete druh vedlejších vět.
c) Proveďte větněčlenskou analýzu druhé a čtvrté věty souvětí. Její výsledky graficky naznačte.

4.4.3.3 Příslovečné určení prostředku, nástroje

Označuje předměty nebo nástroje, s jejichž pomocí se děj uskutečňuje (mezi těmito příslovečnými určeními existuje plynulý přechod k objektům v instrumentále): *Uřízl to novou pilou; Přijel bratrovým autem; Šil na šicím stroji.* Nejfrekventovanější jsou vyjádření formou instru-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

mentálu, vedle nich se uplatňují i spojení s nepůvodní předložkou: *Odpověděl formou otevřeného dopisu; Spor se řešil prostřednictvím vyjednávačů* atd. Dále se rozlišuje určení nástroje (*napsal to perem, uřízl to nožem, hraje na klavír*); určení látky, materiálu (*nádobí umývá jarem, pere mýdlovým práškem*); určení prostředku transportu (*přijel vlakem, létá na koštěti*); určení měřítka (*jednal právem silnějšího, poznal ji podle náramku po babičce, podle barometru by se počasí mělo zlepšovat*). Tzv. určení prostředku v užším smyslu se primárně vyjadřuje vedlejšími větami. (*Kořisti se zmocňuje tak, že nečekaně zaútočí → nečekaným útokem.*)

4.4.3.4 Příslopečné určení původce děje

V klasické syntaxi je tento typ spolu s určením původu a výsledku řazen mezi tzv. zvláštní druhy příslopečných určení (Šmilauer 1966: 329–334).

Příslopečné určení původce děje vyjadřuje buď živého původce, který nějaký děj vykonává kontrolovaně, nebo neživého původce, který děj vykonává nekontrolovaně. Objevuje se pouze ve větách s přísudkem ve tvaru pasíva a významově koresponduje se subjektem, který je také vykonavatelem děje: *Byl vyšetřen primářem; Od doktorky mám zakázáno kouřit; Gauč byl úplně prožraný od molů* (zde je vyjádřen stav, jehož původcem je živočich); *Byl probuzen tupou bolestí; Vojáci byli vyčerpáni dlouhým pochodem.*

4.4.3.5 Příslopečné určení původu

Označuje něco, co je východiskem pro vznik něčeho jiného. Obvykle jde o nějakou látku nebo nějaký materiál: *Z čistého hedvábí si ušila krásnou halenku; Ze zbylé mouky babička usmažila koblížek; Víno se lisuje z hroznů.* Při větněčlenské analýze nesmíme zaměňovat případy jako: *Řetízek je vyrobený ze zlata X Daroval jí řetízek ze zlata; Halenku ušila z hedvábní X Na sobě měla halenku z hedvábí.* Předložkový pád se může vztahovat i k substantivu, pak odpovídá na otázku *jaký řetízek*, resp. *jakou halenku* a jedná se o atribut nekongruentní.

4.4.3.6 Příslopečné určení výsledku

Jde o příslopečné určení, se kterým se nepracuje ve všech syntaxích, vyjadřuje se jím výsledný stav: *Jeho stavba se zřítla v sutiny; Rozdělil jablko na dvě poloviny; Ruce zařala v pěst.*

4.4.3.7 Příslopečné určení průvodních okolností

Vyjadřuje „průvodní“ okolnosti, za kterých probíhá děj/stav vyjádřený predikátem. Svým významem má velmi blízko k nevalenčnímu doplňku, liší se od něj pouze formálně neschopností vyjadřovat shodu: *...čert vyletěl z elektriky, bez klobouku* (Ad průvodních okolností), *bos* (doplňněk) *natloukl si nos.*

V *Mluvnici češtiny 3* jsou mezi příslopečná určení průvodního děje/stavu řazeny i tyto „doplňky“, v klasické syntaxi označované jako určující: *Celé město spí stočeno jako kočka za kamny; Pomník stojí na rozcestí polních cest, bílý a osamělý; Pěšinky udržoval čisté.* Množina těchto příslopečných určení je zde pojímána velmi široce a vedle sebe se ocitají výrazy vyjadřující shodu (viz výše) s určeními typu: *Šli jsme do kina za souhlasu rodičů; Mluvil o tom při zavřených dveřích; Chodím s ním do školy* (bližší poučení viz Daneš et al 1987: 108n).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Ve *Skladbě češtiny* se pracuje s určením očekávaných, ale nenastalých okolností. Tento typ je primárně vyjadřován vedlejší větou se spojkou *aniž*: *Host odešel z restaurace, aniž by zaplatil; Není schopen promluvit, aniž by se nezakoktal*. Vedle tohoto typu se zmiňují ještě zamlžené a irelevantní okolnosti (bližší poučení viz Grepl – Karlík 1998: 289–291).

➤ Souvětí k rozboru

- 1) Premiér Petr Nečas se v neděli dost ostře opřel do poslanců sociální demokracie, protože podle něj nyní jen desítky hodin zbytečně obstruují, ačkoli při dřívějších debatách o reformních návrzích se prakticky nevyjadřovali, Nečas těmito slovy reagoval na vystoupení místopředsedy ČSSD Lubomíra Zaorálka, který až příliš rozvěkle hovořil o svém bratrovi, jenž trpí částečnou ztrátou sluchu, na pořad se rovněž vrátil příběh devadesátileté babičky, o níž hovořil Zaorálek v sobotu, podle něj jej v pracovně navštívila paní se stížností na to, že byla kvůli úřadům majitelem domu v podstatě vyhozena z bytu a skončila na ulici.
(Podle serveru Novinky.cz, upraveno)
- 2) Ministerstvo školství pokročilo v přípravách placení odloženého školného na univerzitách, z jeho plánů vyplývá, že státem budou odpuštěny poplatky vysokoškolákům, kterým se ani do 50 let věku nepodaří vydělávat alespoň průměrnou mzdu nebo se opakovaně dostanou pod její hranici; v ideálním případě student začne půjčku na školné splácet v okamžiku, kdy v zaměstnání poprvé dosáhne průměrné mzdy, opakovaně ale může přestat splácet, pokud jeho mzda poklesne pod tuto hranici, v každém případě bude splácet pouze do padesáti let věku, a pokud do padesáti let půjčku neuhradí, nesplacená část se mu promine.
(Podle serveru Zprávy.idnes.cz, upraveno)
- a) Graficky naznačte syntaktickou strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- b) Proveďte větněčlenskou analýzu vět souvětí a její výsledky graficky naznačte.

4.4.4 Přísluvečné určení zřetele

V některých syntaxích (např. Šmilauer 1966: 303n) je toto přísluvečné určení řazeno ke způsobovým určením, my je ale chápeme jako samostatný typ. Odpovídá na otázku S OHLEDEM NA CO? SE ZŘETELEM K ČEMU? VZHLEDEM K ČEMU? Vyjadřuje, vzhledem k čemu / se zřetelem k čemu platí děj, stav nebo vlastnost vyjádřené přísudkem. Tím se jeho platnost relativizuje: *Na tak malé dítě maluje moc hezky; Na ženu dost kouří; Počtem se nám nemůžete rovnat; Historicky je tato lokalita velmi důležitá.*

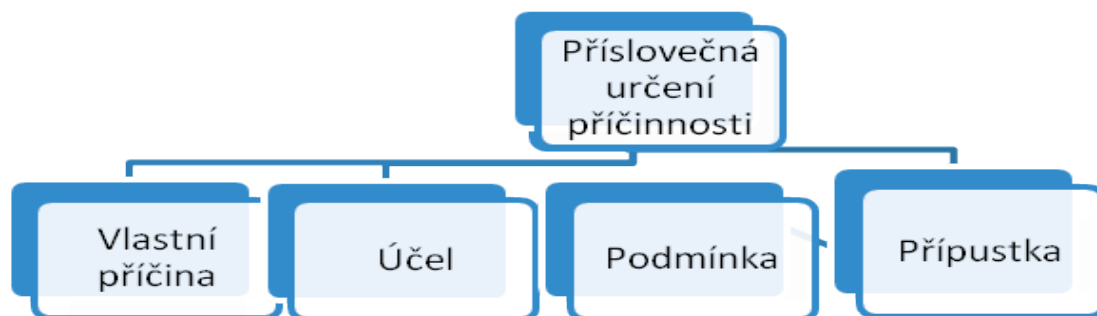
Časté jsou i vedlejší věty zřetelové: *Pokud jde o vaše pracovní zařazení, už máme celkem jasno; Co se týče teoretické průpravy našich adeptů, už jsme udělali maximum; Vzhledem k tomu, že jste se nás už nepokusili kontaktovat, obrátili jsme se se svou stížností na soud; Se zřetelem k tomu, že nové otázky zveřejněny nebyly, předpokládám, že platí ty staré.*

Vyjádřeny mohou být i infinitivem: *Učit se neučil, ale na zkoušku stejně šel; Pracovat nepracoval, ale odměnu by chtěl.*

Ve *Skladbě češtiny* (Grepl – Karlík 1998: 287n) se pracuje ještě s určením zřetelově srovnávacím: *Studium v Olomouci je stejně příjemné jako v Brně; Jsem starší než ty; Můj podíl na té akci je větší, než jsem si myslel;* a s určením zřetelově autorizujícím: *Pro Petra je Pavel hlupák* (= podle Petra); *Kniha je pro mě nejlepším přítelem.*

4.4.5 Přísluvečná určení příčinnosti (adverbiale causae)

Vyjadřují vnitřní vztahy mezi jevy, jejich příčinnou souvislost, tj. proč se něco děje, co jev vyvolalo apod. Primárně jsou vyjádřena vedlejšími větami vyjadřujícími okolnosti, které jsou v kauzálním vztahu k predikátu.

Graf č. 3 Přísluvečná určení příčinnosti

4.4.5.1 Příčina (Ad Caus)

Vlastní příčina vyjadřuje, co způsobilo děj nebo stav vyjádřený predikátem. Příčina v čase předchází dějem maticové věty. Odpovídá na otázky PROČ, Z JAKÉ PŘÍČINY, Z JAKÉHO DŮVODU?

Primární je vyjadřování vedlejší větou se spojkami *protože, poněvadž, jelikož, kvůli tomu, že* nebo složenými spojovacími prostředky *z toho, že; od toho, že; za to, že; že; proto, že*: *Do práce nedojeli včas, protože silnice zapadala sněhem; Byl pokárán za to, že nesplnil zadání včas; Přišel jsem proto, že jsem se chtěl na něco zeptat*. Poměrně časté jsou i souvztažné spojovací výrazy *kvůli tomu, že; zásluhou toho, že; vinou toho, že*.

Nevětná vyjádření příčiny se do vět obvykle dostávají jako výsledek transformačních procesů: *Udělal to ze vzteku/z nerozvážnosti; Zemřel na infarkt; Na policii ho zadrželi pro podezření z krádeže; Ve zdraví jsem to přečkala jenom díky tobě; O zakázku přišel kvůli vlastní nedbalosti; Musíme teď víc topit vlivem špatného počasí*.

4.4.5.2 Účel (Ad Fin)

Přísluvečné určení účelu vyjadřuje, kvůli čemu byl děj uskutečněn, k čemu je zaměřen; účel je vlastně zamýšlený výsledek. Vyjadřuje příčinu chtěnou, která v čase následuje za dějem maticové věty. Odpovídá na otázky PROČ, ZA JAKÝM ÚČELEM, S JAKÝM CÍLEM SE NĚCO DĚJE?

I zde je primární vyjadřování vedlejší větou, a to se spojkou *aby*: *Stavil se doma, aby si vzal podklady pro jednání; Mluvila jsem o tom, aby si uvědomili svou chybu; Dal jí peníze, aby mohla koupit základní potraviny*. Pro odborný a publicistický styl jsou příznačné výrazy s nepůvodní předložkou: *z toho důvodu, aby; za účelem toho, aby; za tím účelem, aby*.

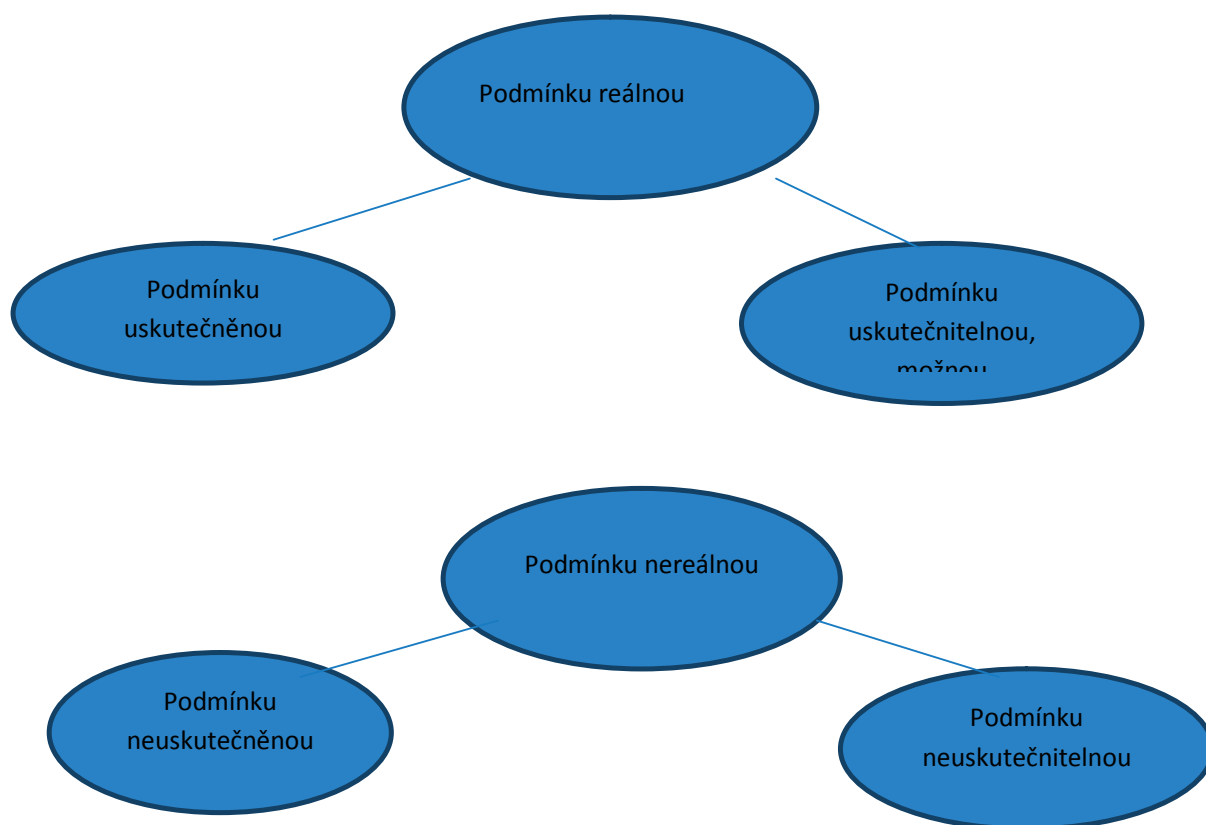
Nevětná vyjádření mají velmi často formu infinitivu: *Přišel jsem vás pozdravit*. Účel se vyjadřuje i nominalizovanými formami: *Připili mu na zdraví; Nabízel ty věci ke koupi; Na usmířenou jí*

dal květiny. Příslopečné určení účelu vyjadřuje i nežádoucí následek, kterému se chce mluvčí vyhnout: *Chránil auto před korozí; Proti plísním užíval nejrůznější prostředky.*

4.4.5.3 Podmínka (Ad Cond)

Podmínka označuje „kauzující“ okolnost, na které závisí realizace děje vyjádřeného predikátem. Na jejím uskutečnění závisí, zda se uskuteční děj predikátu. Vyjadřuje příčinu hypotetickou, která v čase předchází ději maticové věty. Odpovídá na otázku: ZA JAKÉ PODMÍNKY? + maticová věta.

Primární je vyjadřování vedlejší větou podmínkovou se spojkami *jestliže, pokud, kdyby, -li*. Dále můžeme lišit:

1) Podmínka reálná

- Když proti tomu nic nemáte, můžeme vyjít hned; Pokud máš na věc jiný názor, hned se ozvi.*
- Pokud selepší počasí, vyrazíme ještě dnes.*

2) Podmínka nereálná, hypotetická

- Kdybys mi to vrátil už včera, neměla bych teď takovou spoustu vyřizování.*
- Kdyby se toho dožila babička, vydělala by tě.*

V případě nevětného vyjadřování podmínky se užívají předložkové pády. I zde se uplatňují sekundární předložky: *pod podmínkou, za předpokladu, v případě, že: Pomoc mi slíbil jen pod podmínkou naprosté mlčenlivosti; Na dovolenou pojedeme pouze v případě, že si nebudeme muset půjčovat žádné peníze; V případě nebezpečí hned vypneme hlavní jistič.* Další možná vyjádření jsou obvykle výsledkem kondenzace: *S tvým souhlasem bych na tom začal dělat hned; Za takovýchto podmínek bych raději od smlouvy odstoupila; Na tvém místě bych se s ním raději vůbec nebavila.*

4.4.5.4 Přípustka (Ad Conc)

Přípustka je příčina neplatná, popírá se jí vztah mezi příčinou a předpokládaným následkem. Je to vlastně okolnost, navzdory níž se realizuje děj nebo stav vyjádřený predikátem. Odpovídá na otázku: NAVZDORY ČEMU? Vedlejší věty přípustkové jsou uvozeny spojkami: *ačkoli, přestože, třebaže, ač: Všechny srdečně uvítala, třebaže v té době byla těžce nemocná; nepřišel, ačkoli mi to před tím stokrát slíbil; Poprosím ho o pomoc, třebaže tohle nedělám rád.* Užívány bývají i složené spojovací výrazy: *Nepomohl mi i přesto, že jsme se předem domluvili; Práci nedokončila včas navzdory tomu, že měla podporu nejširšího okolí; Plán realizoval bez ohledu na to, že ho všichni zrazovali.*

Nevětná vyjádření jsou častá a k dispozici je řada konstrukcí se specializovanými sekundárními předložkami: *Zanechal studií bez ohledu na hněv rodičů; Navzdory únavě začal pracovat hned po příchodu domů; V rozporu s očekáváním byl film nakonec celkem úspěšný.* Přísluvečné určení přípustky je vyjadřováno i předložkovými pády s předložkami primárními: *Přes masivní reklamu produkt naprosto propadl; Proti všemu očekávání už byli všichni doma; Já myslím, že to zvládneme i bez tebe.*

➤ Souvětí k rozboru

- 1) Ačkoli množství drog které jsou dováženy do republiky se stále zvětšuje policii se nedaří zabavovat jich prodejcům více protože se tu objevil nový trend který považujeme za škodlivý ba dokonce za velmi nebezpečný a to že všechny zločinecké organizace přešly od velkých dodávek k malým ačkoli je to pro ně finančně i časově náročnější přestože se tím současně umenšují jejich zisky.
 - 2) Pokud nebudeme rostliny ošetřovat s láskou a jejich potřeby budeme zanedbávat brzy zakrnlí a častěji budou napadány chorobami a škůdci a aby k tomu nedocházelo měli bychom se řídit podle osvědčených zlatých pravidel určených pro pěstitele pokojových rostlin protože ta jsou dnes již dobře prověřena za nejrůznějších okolností; nikdy taky nesmíme zapomínat že aby rostlina dobře prosperovala potřebuje ke svému růstu dostatek místa a pro přezimování dává přednost chladnému ale světlému místu.
- a) V souvětích doplňte chybějící interpunkci.
 - c) Graficky naznačte syntaktickou strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
 - d) Proveďte větněčlenskou analýzu vět souvětí a její výsledky graficky naznačte.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

✓ Korekturní cvičení

Jen šílení lidé, co myslí, že změní svět, ho změni

Byly časy, kdy jistý Ford byl směšný svou představou, že by ulicemi mohl lidi vozit vůz bez koní. Jiný pomatenec George Eastman (Kodak) si vzal do hlavy, že fotografovat může každý – stačí jen zmáčknout spoušť. No, v čase kdy se fotilo na postříbřené skleněné desky to byl skutečně očividný nesmysl. To, že jejich sen je dnes skutečností, je dané hlavně tím, že na svém snu pracovali bez ohledu na posměch okolí, bez ohledu tvrzení autorit, že jejich nápady jsou pro bláznů. Angličtí a francouzští akademici se tradičně rádi neměli – ale jako seriózní vědci se shodli na jednom – letadlo těžší než vzduch je vědecky prokazatelný nesmysl. Traian Vuia a další naštěstí na „vědu“ nedali a letadla postavili. Včera zemřel Steve Jobs, člověk který posunul lidstvo o neuvěřitelný kus. Jobsova práce změnila tvář celé planety víc, než většina z největších vědců před ním. Pochybujete-li, pak připomenu, že právě to, že sedíte u počítače a z internetu čtete tento blog je právě jeden z hmatatelných výsledků Jobsovy práce. (Našli bychom i ošklivější příklady – to když jsme před lety v přímém přenosu sledovali válku v Iráku díky prvním mobilním střížnám v Powerboocích Apple Macintosh).

(Podle <http://okamura.blog.idnes.cz>)

- a) V textu korekturního cvičení opravte chybnou interpunkci.

4.5 Přívlastek (atribut)

Je to větný člen, který rozvíjí (syntaktické) podstatné jméno v jakékoli větněčlenské platnosti. Jeho specifická souvisí se skutečností, že se jako člen závislý na substantivu nikdy nemůže stát součástí základové větné struktury. Existují případy, kdy je vyjádření přívlastku nutné, jedná se o rozvíjení některých abstraktních podstatných jmen, jako například *dobu, časy, původ* (*Tyto události se odehrály v době vlády Karla IV.; Babička ráda vzpomínala na zašlé časy; Všechna pohoří v této oblasti jsou sopečného původu.*). Nutnost těchto přívlastkových doplnění je ovšem dána sémantikou dominujícího substantiva, nikoli větnou strukturou. *Mluvnice češtiny 3* (Daneš et al 1987: 39) v této souvislosti užívá pojmu *necesita*.

Vázanost přívlastku na substantivum se projevuje i tím, že bývá v jeho těsné blízkosti. Je-li adjektivum z této pozice odsunuto, obvykle to signalizuje, že přestává být přívlastkem: *Hladový a uplakaný hošík nakonec usnul X Hošík nakonec usnul hladový a uplakaný.*

Přívlastek může mít nejrůznější formy i funkce, na tuto skutečnost ostatně upozornil už Šmilauer (Šmilauer 1966: 171). Správně také rozpoznal, že je to důsledek faktu, že pokud se ve větě sloveso/adjektivum mění na substantivum a nebo se z věty sloveso/adjektivum vynechají, členy, které s těmito slovesy/adjektivy bezprostředně souvisejí, se mění na přívlastky: *žákům odebírali krev – odběr krve; studenti mají knihy – knihy studentů*. Přívlastek se tedy ke svému jménu dostává různými transformačními procesy a výsledná atributivní konstrukce je výsledkem tzv. nominalizace.

Z formálního hlediska se rozlišuje přívlastek shodný a neshodný.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

4.5.1 Atribut kongruentní (přívlastek shodný)

Atribut kongruentní se primárně vyjadřuje adjektivem, které od substantiva přebírá některé morfologické kategorie, shoduje se s ním v rodě, čísle a pádu.

4.5.1.1 Další možnosti vyjádření atributu kongruentního

a) Určité číslovky od pěti výše a číslovky neurčité (tzv. numerativ, viz výše)

Při rozboru je ovšem potřeba tyto konstrukce odlišovat od spojení substantiva s neshodným přívlastkem v genitivu. Ačkoli spojení *pět jablek* a *košík jablek* na první pohled působí stejně, v ostatních pádech než v nominativu a akuzativu je při spojení s číslovkou počítaný předmět v pádu vyžadovaném rekcí slovesa: *Přinesla šest jablek; Misku ozdobila šesti jablky*, kdežto ve spojení se substantivem si stále zachovává tvar genitivu: *Přinesla košík jablek; Stojí tam nějaká holčička s košíkem jablek*. V těchto případech je tedy výraz v genitivu určován jako přívlastek neshodný (podobně i *hejno vrabců, hrstka rýže, hlouček dětí*).

b) Ukazovací, přivlastňovací a neurčitá zájmena

Tyto výrazy řídící substantivum sice blíže nespecifikují, pomáhají ale adresátovi identifikovat to, co má mluvník na mysli, nebo adresátovi usnadňují v textu identifikovat výrazy, které se vztahují k témuž. Tato zájmena jsou právě kvůli své funkci označována jako přívlastek referenční: *Můj manžel pracuje ve školství; Podal mi jakousi fotografii; Naše babička pocházela z Valašska*.

c) Postponované adjektivum u zájmenných výrazů

Slyšela cosi zajímavého; Dnes pro vás nemám nic nového apod. Tvar genitivu má adjektivní výraz pouze v případech, kdy jsou tato zájmena v nominativu nebo akuzativu, v ostatních pádech už je vyjádřena shoda: *Vždy nás překvapil něčím novým; S něčím tak hloupým za mnou raději ani nechod*.

d) Výrazy nesklonné

Khaki bunda, fajn člověk, Rh faktor apod. se za přívlastek shodný považují zejména kvůli důslednému umístění v antepozici za řídícím substantivem.

e) Substantivní výrazy

Jde především o výrazy hodnotící: **neřád** zámek, **chudák** maminka, **dobrák** tatínek a výrazy s významem rozlišujícím: řeka **Labe**, hora **Říp**, boty **adidasky**. Jako atributy jsou tyto výrazy hodnoceny např. ve *Skladbě češtiny* (Grepl – Karlík 1998: 256), ve straších koncepcích jsou určovány jako apozice.

4.5.1.2 Atribut restriktivní a nerestriktivní

Restriktivní atribut omezuje významový rozsah substantivního výrazu, a pokud by byl vynechán, změnil by se smysl celé věty: *Auta parkující mimo vyhrazený prostor budou odtažena*. Pokud přívlastek restriktivní není, nabývá povahu volného větného členu, představuje samostatný intonační úsek a v psaném textu je oddělen čárkou: *Všechna naše domácí zvířata, hledající úkryt před strašnými mrazy, jsme té noci raději vzali k sobě domů*. Striktní rozlišení volného a těsného přívlastku je často problematické, rozhodující je pak chápání autora.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

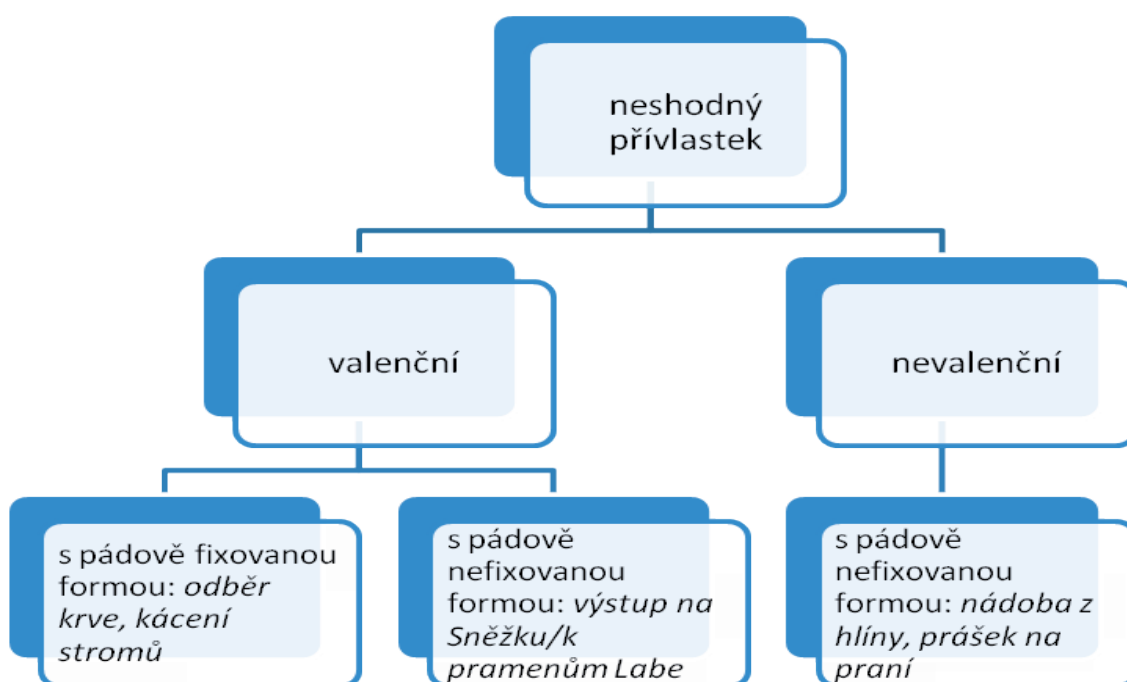
Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

4.5.1.3 Přívlastek postupně rozvíjející a několikanásobný

Přívlastek postupně rozvíjející vzniká zpřesňováním významu podstatného jména: *celá tato naše první společná dovolená*. Přívlastek několikanásobný je tvořen skupinou souřadně spojených přívlastků: *staré a odřené, ale stále milované dřiny*.

4.5.2 Atribut nekongruentní (přívlastek neshodný)

Atribut nekongruentní se neshoduje se substantivem a jeho tvar se nemění. Stojí v těsné postpozici za substantivem; změna pozice ve větě by vedla i ke změně větněčlenské platnosti: *O dovolené jsme bydleli v hotelu na pláži X O dovolené jsme bydleli na pláži v hotelu*. Vyjadřuje se substantivy a substantivními frázemi: *dům na pláži, dům pražského architekta Horáka*, příslovci: *cesta zpátky* nebo infinitivem: *přání odejít, touha zvítězit, snaha vyhovět*.

Graf č. 4: Atribut nekongruentní

Neshodné přívlastky se do vět velmi často dostávají jako výsledek nominalizačních (*odstranění srůstů*) nebo kondenzačních procesů (*sňatky z rozumu*). U valenčních přívlastků se předpokládá, že si zachovávají sémantické role, které jim přiděluje sloveso, ze kterého je jádro nominální skupiny odvozeno: *dar matce, vstup do budovy*. Nevalenční přívlastky označují nejrůznější okolnosti a jejich sémantika je velmi bohatá (blíže viz Karlík–Nekula–Pleskalová (eds.) 2002: 359).

4.5.3 Vedlejší věta přívlastková

Vyjádření přívlastku vedlejší větou může korespondovat jak s přívlastkem shodným, tak s přívlastkem neshodným. Přívlastkové věty vztažné signalizují shodu v rodě i čísle relativa: *Vezmi si tu bundu, která visí v chodbě na věšáku.* Povahu neshodných přívlastků mají vedlejší věty uvozené spojkami: *Tehdy dostal spásný nápad, že se vrátí domů ke svým rodičům.*

➤ Souvětí k rozboru

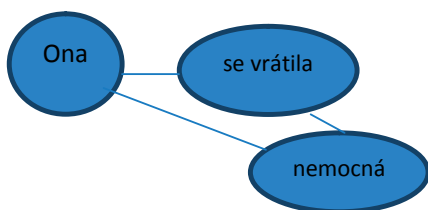
Trápilo ji poznání že by byla jistě udělala lépe kdyby se se svým citem svěřila manželovi na jehož laskavost se vždy mohla spolehnout a jemuž by jistě záleželo na tom aby chránil její čest a že rozhodně neměla své city dávat najevo muži který jí není hoden který ji klame a dokonce ji i zneužívá konečně tedy poznala že všechny strasti které ji mohou potkat a všechna úskalí do kterých může upadnout jsou menší než fakt že dala právě tomu muži najevo svou lásku a vědomí že on miluje jinou.

- V textu souvětí doplňte chybějící interpunkci.
- Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.

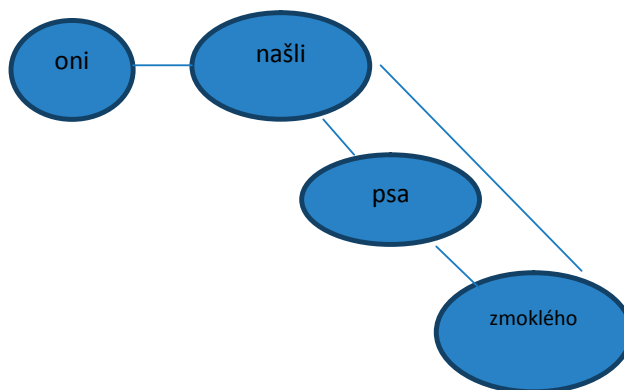
4.6 Doplněk (atribut verbální)

Jde o větný člen, který je členem specifickým pro českou lingvistickou tradici. V tradičním pojetí je definován jako větný člen s dvojí závislostí, rozvíjející přísudek a zároveň i podmět: *Z cest do zahraničí se vrátila těžce nemocná,* nebo předmět: *Toho psa našli na ulici vyhladovělého a úplně zmoklého.* Podle tradiční definice jde tedy o takový větný člen, který vyjadřuje vlastnost nebo stav subjektu nebo objektu za děje. Odtud pak dělení na doplněk subjektový a objektový. Závislost na podmětu a předmětu se někdy projevuje shodou: *ona – nemocná,* mohou ale nastat i takové případy, kdy doplněk shodu nevyjadřuje: *Slyšela ho plakat; Viděl ji přicházet k domu.*

Doplněk subjektový

Doplněk objektový

Vyjadřování doplňku:

- a) Podstatným jménem: *Jeho maminka pracuje jako učitelka; Jako odborníka si ho vážím, ale jako člověka ho nemůžu vystát; Dobře jsme se s nimi znali už jako děti.*
- b) Adjektivem: *Stál u okna obrácený zády do pokoje; Knížku vrátil nepřečtenou; Ovoce jíme umyté; Koně kupuj mladého.*
- c) Přechodníkem: *Vstáváje, lehaje nepřestával na ni myslet; Na otázky odpovídal sténaje bolestí.*
- d) Infinitivem: *Každé ráno ji slyšel zpívat operní árie; Na poslední chvíli ho zahlédla nastupovat do vlaku.*
- e) Vedlejší větou: *Pořád ho viděla před sebou, jak tam stojí s kytkou v ruce; Slyšeli jsme sousedovy děti, jak zpívají koledy.*

V případě, že v souvětí proběhl transformační proces, nemusí být doplněk bezprostředně závislý na určitém slovesném tvaru, ale na „transformátu“: *Převracejíc utrápená každý večer svůj osud naruby, připadala si stále opuštěnější a zoufalejší; Nedoporučuji vám chodit tam sám.*

Cvičení č. 18

Proveďte větněčlenskou analýzu krátkých vět následujících souvětí a její výsledky graficky značte.

Šumíc valila se k výběžku, doběhla bičována výše ležícím mocným vodopádem, a na ochranu osídleného pozemku před velkou vodou stál tam před výběžkem na tu dobu mohutný vlnolam. Přijel až ráno na zchváceném koni, zdolán únavou, a padnuv na postel, zůstal bez hnutí ležet po celý den a po celou noc, a vstal až večer, malátný a jako zbitý.

V našich příkladech se dosud objevoval pouze typ doplňku ve starších syntaxích označovaný jako doplněk určující. Jedná se o takový větný člen, který stojí u sloves plnovýznamových a do věty se vždy dostává jako výsledek transformačních procesů (není to tedy „původní“ větný člen):

Stál u okna.

Byl zády obrácený do pokoje. => Stál u okna zády obrácený do pokoje.

Vedle tohoto typu ale starší koncepce odlišují ještě tzv. doplněk doplňující, který stojí u sloves „významově chudých“: *Dům zůstal prázdný; Po té aféře už se stal nedůvěryhodným; Ústa ještě nechte otevřená.* V těchto případech už jde o původní člen obsazující valenční pozici slovesa, jedná se tedy o jeho nutné doplnění, tzv. komplement. Pojetí doplňku jako větného členu se pak v jednotlivých syntaxích liší:

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

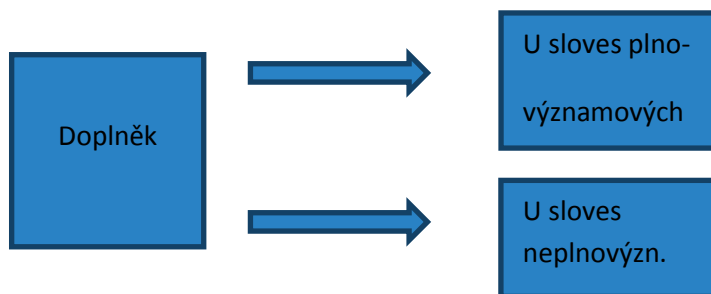
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

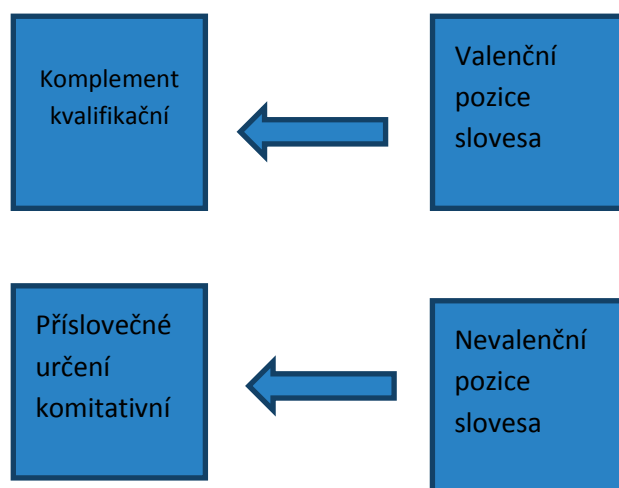
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

I. Novočeská skladba

II. Mluvnice češtiny 3 s kategorií doplňku jako větného členu nepracuje vůbec. V jejím pojetí se objevuje:

Jako komplement kvalifikační jsou zde hodnoceny nutné kvalifikace subjektu nebo objektu u neplnovýznamových predikátů, které mají povahu sémantických kategoriálních modifikací sponového slovesa být: *Dům je opuštěný X Dům zůstal opuštěný; Dům se zdál opuštěný.* Nejčastěji bývá vyjádřen nominativem nebo instrumentálem adjektiva nebo substantiva: *Udělal-li kozla zahradníkem; Zdá se mi to neskutečné; Zahrada vypadala neudržovaná; Stala se pro všechny nepostradatelnou; Ten film neshledávám závadným; Nechte ústa otevřená.*

Poněkud problematické se nám ovšem v této koncepci jeví pojetí příslovečného určení komitativního (průvodního děje, stavu, ADVcom). Množina těchto příslovečných určení je zde totiž až příliš široká, vedle sebe se ocitají jak určení, která se vztahují jednak k predikátu, jednak k subjektu nebo objektu (*Ležel sténaje bolestí; Potkala ho rozesmátého a šťastného*), tak i určení, která nemají vztah k ostatním participantům základové větné struktury a bezprostředně rozvíjejí pouze predikát (*Mluvili o tom za zavřenými dveřmi; Usínala za šumění listí a vzdáleného*

moře; Byl pochválen před nastoupenou jednotkou). Toto pojetí ovšem nerespektuje formální stránku vyjádření, a proto je pro nás nepřijatelné.

Cvičení č. 19

Provedte větněčlenskou analýzu krátkých vět následujícího souvětí a její výsledky graficky naznačte

Probuzen uprostřed noci příliš hlučným sousedem, usedl k psacímu stolu a svým novým kuličkovým perem popsal na čtyřech listech vytržených z bloku, který dostal od Jarmily, situaci, kterou on sám pokládal za neřešitelnou.

➤ Souvětí k rozboru

Anders Sandvik byl mladý norský zubař který se proslavil jako vědec když byl ale poctěn skvělými poctami kdesi v Evropě zjistilo se že má souchotiny a lékaři mu řekli že chce-li si zachránit život musí se vrátit do Norska do vnitrozemí protože vzduch tam je považován za čistý a suchý.

- V textu souvětí doplňte chybějící interpunkci.
- Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- Provedte větněčlenskou analýzu vět souvětí, její výsledky graficky naznačte a rozhodněte, jak se její výsledky budou lišit v případě, že budete postupovat podle tradiční koncepce, nebo koncepce prezentované v Mluvnici češtiny 3.

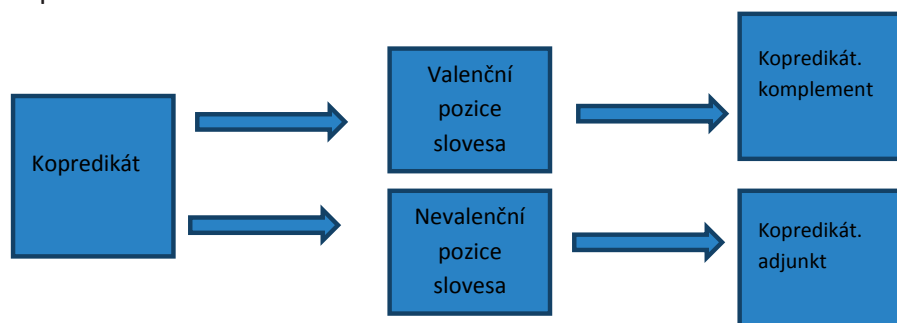
❖ Souhrnné cvičení č. 6

Argentina hodnotí falklandskou misi prince Williama jako nepřijatelnou

Jako „provokativní“ hodnotí Argentina rozhodnutí poslat britského prince Williama na šestitýdenní vojenskou misi na Malvínské (podle Britů Falklandské) ostrovy, protože o souostroví, kde má princ absolvovat část výcviku pátracího a záchranného pilota britských leteckých sil, se Británie pře s Argentinou, a podle argentinských činitelů citovaných zpravodajským serverem BBC Buenos Aires k „politickému obsahu“ mise nemůže zůstat lhostejná.

- Graficky naznačte strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- Provedte větněčlenskou analýzu první a poslední věty souvětí, rozhodněte, jak se její výsledky budou lišit v případě, že budete postupovat podle tradiční koncepce, nebo koncepce prezentované v Mluvnici češtiny3.

III. *Skladba češtiny s doplňkem jako větným členem rovněž nepracuje, místo něj nově zavádí tzv. kopredikát.*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Kopredikát tedy může obsazovat valenční pozici v případech jako *Vydávali ho za svého syna; Jeho chování už se mi jeví jako nepřipustné; Vypadal unavený*, anebo nevalenční pozici adjunktu v případech, kdy vyjadřuje: a) časově omezený stav: *Vrátila se značně rozčarovaná a zklamáná; Pivo je dobré chlazené; Našel ho v lese*; b) výsledný stav: *Zvolili ho předsedou zkušební komise; Vajíčka obarvila namodro*; c) průvodní děj, stav: *Četla si ležíc; Vešla usmívajíc se*; d) časově omezený děj: *Viděla ho vystupovat z vlaku*.

5 Souvětí

Souvětí vzniká jako syntaktické spojení minimálně dvou vět. Tradičně se rozlišuje souvětí souřadné (spojení minimálně dvou vět pomocí parataktického spojovacího prostředku, případně asyndeticky) a souvětí podřadné (spojení vět pomocí hypotaktických spojovacích prostředků). Kombinace vět může být tedy dvojího řádu, buď je založena na vztahu sémantické subordinace, nebo koordinace. Podřazená věta obsazuje některou z větněčlenských pozic nadřazené (maticové) věty (ať už konstitutivní, nebo fakultativní). Začleněná věta je tak zapojena do věty maticové, ztrácí platnost samostatné výpovědi a zároveň je degradována na její větný člen. Na místo označení věta hlavní a věta vedlejší pracujeme s pojmy věta maticová a začleněná, jejichž pojetí je relativní, protože každá může zároveň fungovat jako maticová i začleněná. V případě sémantické subordinace je jedna z vět obsahově závislá na druhé a jejich konfigurace tvoří hierarchickou strukturu. Subordinovaná věta se začleňuje do maticové věty a klesá do pozice větného členu. Vzniká pak jeden syntaktický celek, který představuje jednu intonační jednotku a plní jednu komunikační funkci: *Domů se vracel, když začínalo svítat*. Začleněná věta může plnit funkci:

- konstitutivního větného členu, a to levovalenčního i pravovalenčního: *Kdo nepřijde včas, nedostane večeři; Tvrdil, že o tom nic nevěděl*;
- rozvíjejícího členu, který je rozvitím některého z participantů maticové věty nebo její jiné fakultativní složky: *Ať tam jede někdo, kdo se domluví německy; Dostal odpověď, jakou naprosto nečekal*;
- samostatného komponentu nejádrové části maticové propozice; jde o její fakultativní komponent: *Když odcházel, právě začínalo poprchávat; Nepřišel, protože na to zapomněl*.

Mezi oběma propozicemi existuje nějaký sémantický vztah, na jehož základě vzniká hierarchické spojení. Tyto sémantické souvislosti mohou být kauzální, časové a způsobové.

I v případě koordinačního spojení vět mezi koordinovanými propozicemi existuje sémantický vztah, lze koordinovat pouze takové věty, jejichž věcná souvislost se mluvčímu jeví v daném kontextu a situaci jako zřejmá a relevantní. Pokud jsou věty spojeny parataktickým spojovacím prostředkem, vzniká celek, ve kterém jsou i nadále syntakticky nezávislé a plní funkci samostat-

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

ných výpovědí: *Tak já mu to řeknu, ale bude mi věřit?* Pořadí vět se v takovém souvětí obvykle nedá měnit.

Při rozlišení pořadnosti a souřadnosti hraje zásadní roli skutečnost, jaký spojovací prostředek byl při kombinaci vět užít. Způsob, jakým jsou věty spojeny, může vést ke vzniku syntakticky naprosto odlišných útvarů. Tuto skutečnost můžeme demonstrovat na spojení vět: *Celou noc sněžilo. Cesty zapadaly. Museli jsme zůstat doma.*

- a) *Museli jsme zůstat doma. Celou noc sněžilo a cesty zapadaly.*
- b) *Cesty zapadaly, protože celou noc sněžilo, a tak jsme museli zůstat doma.*
- c) *Protože celou noc sněžilo, cesty zapadaly a my jsme museli zůstat doma.*

Pokud se parataxe a hypotaxe v souvětí různě kombinují, vzniká tzv. souvětí složitě.

Cvičení č. 20

Výsledky anket a obsazování prvních příček na žebříčcích politické popularity můžeme jen s obtížemi považovat za onen příznačný hlas boží, protože se domníváme, aniž bychom chtěli znevažovat objektivitu či vědecký základ těchto výzkumů, že respondenti se až příliš často nechají ovlivnit názorem převažujícím v médiích nebo jakýmsi nadosobním, všeobecně převažujícím hodnocením politika, které ovšem může být objektivní pravdě dost vzdálené.

- a) Graficky naznačte syntaktickou strukturu souvětí a určete druh vedlejších vět.
- b) Hypotaktický spojovací prostředek užitý mezi první a druhou větou souvětí nahraďte parataktickým.
- c) Spojovací prostředek užitý mezi druhou a třetí větou změňte tak, aby ve vámi upraveném souvětí byla užitá vedlejší věta přípustková.
- d) Při spojení posledních dvou vět souvětí užitý takový spojovací prostředek, aby mezi větami vznikl koordinační vztah.

Cvičení č. 21

Police ve městě Lawrence ve státě Massachusetts byla šokována nelidskostí a hyenismem ozbrojeného pachatele. Ten se rozhodl vykrást jeden z místních obchodů. Prodavače a její malé dceři mířil pistolí do obličeje a vyhrožoval smrtí.

Policejní stanice obdržela telefonát o přepadení v sobotu v devět hodin ráno a ihned vyrazila na místo. Když strážníci vešli do samoobsluhy, našli vystrašenou ženu s tříletou holčičkou v náručí.

(Podle serveru Novinky.cz, upraveno)

- a) Z vět krátkého textu vytvořte jedno souvětí a запиšte je. Počet vět výchozího textu a vět v souvětí nemusí být totožný, je ale důležité zachovat původní smysl.
- b) Graficky naznačte stavbu souvětí, určete druh vedlejších vět a naznačte významové vztahy mezi větami.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

5.1 Útvary na přechodu mezi větou jednoduchou a souvětím

V realizovaném komunikátu nemusí být počet vět s verbem finitem totožný s počtem vyjádřených predikací (propozic). Jde totiž o to, že objektu jazykově ztvárněné reality můžeme přisoudit nějakou aktivitu, činnost či vlastnost, aniž bychom použili sloveso ve tvaru určitém: *Dumajíc nad svým osudem, zaplétala vlásy malé dcerky*. Maminka tedy současně prováděla obě aktivity – česala dceru a přemýšlela o svém osudu, ačkoli pouze pro vyjádření jedné z nich je užito verbum finitum. Nevětně vyjádřená predikace ovšem představuje větný člen, a pokud má své vlastní rozvití, mluví tradiční syntax o tzv. polovětných konstrukcích. Vedle rozvitých přechodníků mohou takto fungovat i deverbativní adjektiva/substantiva (*Dívka naslouchající jako u vytržení jeho zanícenému projevu načisto zapoměla na čas i ostatní povinnosti / Teprve při soustředěném poslechu nahrávek pořizených přímo na místě činu se mu podařilo zachytit jeden podstatný detail.*) nebo infinitivní konstrukce (*Ještě před večeří stihl sbalit do jednoho lodního kufru všechny zaprášené připomínky právě ukončené životní etapy.*)

Literatura

Monografie, učební texty a slovníky:

- DANEŠ, František et al. *Mluvnice češtiny* 3. 1. vydání. Praha: Academia, 1987.
DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk et al. *Větné vzorce v češtině*. 2. vydání. Praha: Academia, 1987.
ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština řeč a jazyk*. 1. vydání. Praha: ISV, 1996.
GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. 1. vydání. Olomouc: Votobia, 1998.
KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
KOPEČNÝ, František. *Základy české skladby*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
PANEVOVÁ, Jarmila. *Formy a funkce ve stavbě české věty*. 1. vydání. Praha: Academia, 1980.
ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská skladba*. 3. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

Články:

- DANEŠ, František. Takzvané „vztažné věty nepřívlastkové“: současné názory na jejich status. *Naše řeč*. 2009, ročník 92/4, s. 169–183.
HAUSENBLAS, Karel. O různých přístupech k výkladu věty a jevů styčných. (K čl. K. Horálka Věta a výpověď). *Slovo a slovesnost*. 1977, roč. 38, s. 43–50.
KARLÍK, Petr. Hypotéza modifikované valenční teorie. *Slovo a slovesnost*. 2000, roč. 61, s. 170–189.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Tištěné zdroje užit v textech syntaktických cvičení:

SHAHRAD, Cyrus. *Tajemství Vatikánu*. 1. vydání. Praha: Brána, 2007.

Dům a zahrada. 12. ročník, 8/07

Dům a zahrada. 14. ročník, 4/10

Elektronické zdroje užit v textech syntaktických cvičení:

<http://www.novinky.cz/domaci/243322-poslanec-babak-se-udobril-s-muzem-ktery-mu-v-baru-vyrazil-zuby.html>
[citováno 31. 8. 2011]

<http://www.novinky.cz/domaci/243352-bodnuti-vosy-privodilo-smrt-duchodci-nebezpecne-jsou-i-vcely.html>
[citováno 1. 9. 2011]

<http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/243457-aligator-ukousl-nohu-devadesatilete-zene.html>,
[citováno 2. 9. 2011]

<http://www.cestananovyzeland.cz/novy-zeland-diskuze/diskuze-novy-zeland-cestovani.php> [citováno 4. 9. 2011]

<http://www.novinky.cz/internet-a-pc/243392-wikileaks-obvinuji-list-guardian-z-uniku-tajnych-depesi.html>,
[citováno 6. 9. 2011]

<http://www.novinky.cz/domaci/249641-smogova-situace-se-na-rade-mist-v-cesku-pres-noc-opet-zhorsila.html>
[citováno 6. 11. 2011]

<http://www.novinky.cz/domaci/249662-cssd-se-flakaji-a-pak-breci-zuril-necas-ve-snemovne.html>
[citováno 6. 11. 2011]

<http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/251724-zlodej-miril-do-obliceje-batoleti-chtel-penize-od-jeho-matky.html>
[citováno 19. 12. 2011]

http://zpravy.idnes.cz/skolne-budou-studenti-splacet-do-50-let-pak-jim-stat-zbytek-odpusti-101-/domaci.aspx?c=A110816_081511_domaci_hv [citováno 6. 11. 2011]

<http://zstenis.com/darek-ke-dni-deti>, [citováno 7. 9. 2011]

http://www.jaromericenr.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5750&id=78989 [citováno 27. 12. 2011]

http://www.jaromericenr.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=5750&id=78473&query=jarom%C4%9B%C5%99ic-k%C3%A9ho [citováno 27. 12. 2011]

http://www.jaromericenr.eu/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=5750&id_ktg=16166&archiv=0&p1=952
[citováno 27. 12. 2011]

<http://www.nasepenize.cz/tomio-okamura-vazeni-spoluobcane-nastvete-se-9774> [citováno 29. 10. 2011]

<http://okamura.blog.idnes.cz/c/213831/Jen-sileni-lide-co-mysli-ze-zmeni-svet-ho-zmeni.html> [citováno 27. 12. 2011]

<http://www.worn.cz/umeni-kultura/design/novy-flag-ship-store-maison-martin-margiela/> [citováno 30. 10. 2011]

<http://www.worn.cz/umeni-kultura/design/maximo-riera-kreslo-ve-tvaru-chobotnice-mroze-a-nosorozce/>
[citováno 30. 10. 2011]

<http://www.worn.cz/moda-fashion/lookbook/pansky-lookbook-gucci-cruise-2012/> [citováno 30. 10. 2011]

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Syntaktické rozbory v praxi

Určeno pro posluchače bakalářského stupně oboru bohemistika

Výkonná redaktorka Ing. Pavlína Grigárková
Odpovědná redaktorka Mgr. Jana Kreiselová
Technická redaktorka RNDr. Helena Hladišová
Potisk CD Lukáš Král, DiS.

Tato publikace neprošla redakční jazykovou úpravou.

Vydala a vyrobila Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.vydavatelstvi.upol.cz
e-mail: vup@upol.cz
e-shop: www.e-shop.upol.cz

Olomouc 2012

1. vydání

Ediční řada – CD
ČZ 2012/151

ISBN 978-80-244-3046-1

Neprodejné

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky